

RESSEGEM WALSTRAAT ARCHEOLOGIENOTA

INTERGEMEENTELIJKE SAMENWERKING VOOR STREEKONTWIKKELING IN
ZUID-OOST-VLAANDEREN

GENTSESTEENWEG 1 B
9520 SINT-LIEVENS- HOUTEM
TEL 053 64 65 20

INFO@SO-LVA.BE
WWW.SO-LVA.BE

RESSEGEM WALSTRAAT

ARCHEOLOGIENOTA –2024A458 / 2023L36

DAVY HERREMANS

DOSSIERSAMENSTELLING

Davy Herremans

PROJECT

Aalst Belfort – Archeologienota (bureauonderzoek)
Projectcode : 2024A458 / 2023L36
Projectnaam: 24-RES -WS
SOLVA Archeologierapport nr. 286

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Projectteam: Archeologie
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM
Tel: 053/64 65 20
info@so-lva.be

BEWAARPLAATS ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Erkend onroerend erfgoeddepot SOLVA archeologisch depot p/a
Industrielaan 25b
9320 EREMBODEGEM
Tel: 053/64 65 36
archeologie@so-lva.be

WETTELIJK DEPOTNUMMER

D/2024/12.857/3

Kaft:

Copyright: Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SOLVA. Alle foto's, tenzij anders vermeld: © SOLVA.

INHOUDSTAFEL

1.1	PLANMATIGE CONTEXT	6
1.2	WETTELIJK KADER	6
1.3	VRAAGSTELLING	6
1.4	ONDERZOEKSMETHODE	6
1.5	RESULTATEN	7
2.1	BESCHRIJVEND GEDEELTE	8
2.2	BUREAUONDERZOEK	17
2.3	GEOFYSISCH ONDERZOEK	42
2.4	SYNTHESE	50
3.1	WEBSITES.....	54

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1 het projectgebied op de topografische kaart (Cartoweb).....	8
Figuur 2 het projectgebied op de GRB- kadasterkaart.....	9
Figuur 3 zicht op het onderzoeksterrein vanaf het Sint-Mauritsplein (zuidwesten).....	9
Figuur 4 zicht op het onderzoeksterrein vanaf de Ressegemstraat (noorden).....	10
Figuur 5 ontwerpplan dorpsboomgaard (Joris De Rycke).....	13
Figuur 6 ontwerpplan dorpsboomgaard met aanduiding van de snedes (Joris De Rycke).....	14
Figuur 7 doosnedes gracht en poel. Bij de poel wordt ook de bestaande toestand weergegeven.....	14
Figuur 8 Het gewestplan met de positie van het desbetreffende terrein (digitaal aangemaakt, aanmaakschaal 1:1, 27/04/2017, Vlaamse Overheid – Departement Ruimte Vlaanderen, geraadpleegd via WMS).	18
Figuur 9 Bodemkaart (algemeen) met aanduiding van Ressegem (bron: AGIV).....	20
Figuur 10 Quartairgeologische profieltypekaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV).....	21
Figuur 11 Tertiairgeologische profieltypekaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV).....	21
Figuur 12 Het projectgebied op het DHM met aanduiding van de topografie (bron: Digitaal Vlaanderen).....	22
Figuur 13 hoogteprofielen ter hoogte van het projectgebied.....	22
Figuur 14 aanduiding van de hoogteprofielen ter hoogte van het projectgebied (bron: Digitaal Vlaanderen).....	23
Figuur 15 het projectgebied op de potentiële bodemerosiëkaart.....	24
Figuur 16 het projectgebied op de bodemkaart.....	24
Figuur 17 het projectgebied op de bodemassociatiekaart.....	25
Figuur 18 het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.....	25
Figuur 19 het projectgebied op de bodembedekkingskaart.....	26
Figuur 20 Ressegem en de mottesite op de Horenbaultkaart (1596) (Bibliothèque nationale de France).....	29
Figuur 22 Ressegem en de mottesite op de kaart van Jacob Josef Lecler (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provinciën).....	30
Figuur 21 Ressegem en de mottesite op de De Dijn (1626) (Algemeen Rijksarchief).....	31
Figuur 23 het projectgebied op de Villaretkaart (Digitaal Vlaanderen).....	32
Figuur 24 het projectgebied op de Ferrariskaart (Digitaal Vlaanderen).....	33
Figuur 25 het projectgebied op het primitief kadaster (De Decker en Beeckmans 2011).....	34
Figuur 26 het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen (Digitaal Vlaanderen).....	35
Figuur 27 het projectgebied op de Vandermaelen-kaart.....	36
Figuur 28 het projectgebied op de Popp-kaart.....	37
Figuur 29 het projectgebied op de orthofoto uit 1971 (Digitaal Vlaanderen).....	38
Figuur 30 het projectgebied op de orthofoto uit de periode 1979-1990 (Digitaal Vlaanderen).....	38
Figuur 31 het projectgebied op de orthofoto uit de periode 2013-2015 (Digitaal Vlaanderen).....	39
Figuur 32 het projectgebied op de orthofoto uit de periode 2013-2015 met aanduiding van de private en publieke waarnemingen uit de inventaris.onroerendergoed.be en het ontbrekende onderzoek uit 2004.	40
Figuur 33 Aanduiding van het gescande gebied met EMI (zwart) en magnetometrie (rood) op een hedendaagse luchtfoto en het GRB (Digitaal Vlaanderen).....	42
Figuur 34 Sporen met afwijkende zones op basis van de EG en MG metingen.....	43
Figuur 35 Sporen met afwijkende zones op basis van de EG en MG metingen: uitgravingen.....	44
Figuur 36 Sporen met afwijkende zones op basis van de EG en MG metingen: puinfracties en metaal.....	44
Figuur 37 Sporen met afwijkende zones op basis van de magnetometrie-metingen.....	45
Figuur 38 EMI recente sporen.....	46
Figuur 39 selectie van EMI sporen op het primitief kadaster (1830) (De Decker en Beeckmans 2011).....	47
Figuur 40 magnetometrie sporen op het primitief kadaster (1830) (De Decker en Beeckmans 2011).....	47
Figuur 41 selectie van EMI sporen op het Popp-kadaster (1842-79 (Digitaal Vlaanderen).....	48
Figuur 42 selectie van EMI sporen op de Atlas der Buurtwegen (1840) (Digitaal Vlaanderen).....	48
Figuur 43 selectie van EMI sporen in relatie tot de Ferrariskaart (1777) (Digitaal Vlaanderen).....	49
Figuur 44 overzicht van kleinere uitgravingen op basis van EMI en magnetometrie (Digitaal Vlaanderen).....	50
Figuur 45 syntheseplan ivf de impactbepaling (Digitaal Vlaanderen).....	52
Figuur 46 projectie van de geplande werken met aanduiding van de zones met kennispotentieel.....	53

LIJST VAN BIJLAGES

NUMMER BIJLAGE	ONDERWERP	AANMAAKSCHAAL	AANMAAKDATUM	BRONVERMELDING
BIJLAGE 1	Plannenbundel	divers	25/01/2024	Joris De Rycke / gemeente Herzele

1 SAMENVATTING

1.1 PLANMATIGE CONTEXT

De opdrachtgever voorziet in de aanleg van een dorpsboomgaard met publieke groenzone op het perceel tussen de Ressegemstraat en de Walstraat in Ressegem, Herzele. Het gaat op een perceel waar er resten van het neerhof van de motte van Ressegem bewaard liggen. De aanleg van de dorpsboomgaard gaat gepaard met een functiewijziging en gaat uit van een maximaal behoud in situ. Achterliggend doel is het neerhof te vrijwaren van toekomstige verkaveling of ontwikkeling.

1.2 WETTELIJK KADER

De zone bevindt zich buiten een beschermde archeologische site of archeologische zone, maar de oppervlakte van het projectgebied bedraagt meer dan 3000 m² en de ingreep in de bodem meer dan 1000 m².

Derhalve diende in uitvoering van **art. 5.4.1 3°** van het Onroerend Erfgoeddecreet d.d.12 juli 2013, een archeologienota te worden opgesteld ten behoeve van het indienen van de **omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen**. Er zijn voor dit dossier geen vrijstellingen van toepassing op bovenvermeld artikelnummer.¹

1.3 VRAAGSTELLING

Het projectgebied bevindt zich **binnen een historische kern** en wordt dus gekenmerkt door een mogelijk **hoge densiteit aan historische bebouwing**. Zo weten we dat op deze plek ooit het neerhof van het mottekasteel bevond. De vraagstelling in dit geval richt zich vooral op de historiek van het terrein en het mottekasteel, de eerdere en latere gebruiksgeschiedenis en de impact van de geplande werken. Dit bureauonderzoek gaat na of verder archeologisch (voor)onderzoek nodig is op basis van de huidige gegevens.

Het doel is informatie te verzamelen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site op het terrein, de karakteristieken en bewaringstoestand ervan, de relatie met het omliggende stadswaefsel, de waarde ervan en de wijze waarop met het terrein moet omgegaan worden bij de geplande bodemingrepen. Er wordt nagegaan of verder archeologisch (voor)onderzoek nodig is op basis van de huidige gegevens.

1.4 ONDERZOEKSMETHODE

Het uitgevoerde vooronderzoek omvatte een **bureauonderzoek en geofysisch onderzoek**.

Daartoe is enerzijds landschappelijk, historisch en archeologisch bronnen- en online beschikbaar gegeoreferereerd kaartenmateriaal geconsulteerd en zijn eventuele (recente) verstoringen binnen het projectgebied geïnventariseerd, met het oog op het opstellen van een archeologisch verwachtingspatroon. Aanvullend hieraan werd een onderzoek uitgevoerd via EMI en magnetometrie. Anderzijds is de impact van de werken op de ondergrond geëvalueerd. Deze impact werd afgewogen ten aanzien van het te

---

¹ Het uit te voeren archeologisch onderzoek valt onder de toepassing van het Onroerend Erfgoeddecreet van 12 juli 2013, het Besluit van de Vlaamse regering van 16 mei 2014 betreffende de uitvoering van het Onroerend Erfgoeddecreet, gewijzigd bij besluit van de Vlaamse regering van 4 december 2015 en de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en de rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 4.0 van 1 april 2019.

veronderstellen verwachtingspatroon, op basis waarvan uiteindelijk een gemotiveerd advies kan opgesteld worden.

1.5 RESULTATEN

Het projectgebied omvat een perceel dat gekend is als de locatie van het neerhof van het mottekasteel van Ressegem. De initiatiefnemer voorziet in de aanleg van een dorpsboomgaard en publieke groenzone op het perceel tussen Ressegemstraat en Walstraat. De achterliggende doelstelling van het project is het behoud en de valorisatie van het ondergronds erfgoed (neerhof van de mote) op lange termijn door een bestemmingswissel van het perceel en een zachte inrichting. Met de geplande werken wil men het neerhof opnieuw tastbaar aanwezig maken in het straatbeeld maar tegelijkertijd zo weinig mogelijk ondergronds erfgoed verstoren.

Geofysisch onderzoek alsook het beschreven archeologisch vooronderzoek uit 2004 toont aan dat er nog delen van het neerhof van het mottekasteel van Ressegem zijn bewaard ter hoogte van het projectgebied. Vooral het westelijk segment van de neerhofgracht tekent zich duidelijk af alsook een reeks van kuilen en paalsporen die mogelijk met het mottekasteel te maken hebben. Hiervoor vinden we bevestiging in het cartografisch bronmateriaal. Dat hiertussen ook sporen ouder dan de motte zitten, kunnen we op basis van het niet-invasief onderzoek noch uitsluiten, noch bevestigen. Op het aanpalend perceel werden er aanzienlijk wat Romeinse sporen en vondsten aangetroffen. Ongetwijfeld is ook een deel van de sporen te relateren aan meer recente ontwikkelingen op het neerhof (late middeleeuwen-Vroeg Moderne Tijd-19de eeuws verkaveling).

Potentieel tot kenniswinst is er maar blijft in kader van de geplande werken beperkt. Dit komt vooral omdat de geplande werken uit gaan van maximaal behoud in situ op lange termijn. In deze filosofie zijn de werken met grote impact op de bodem ook beperkt gehouden. Hierdoor is enkel lokaal archeologisch onderzoek mogelijk waar bodem en potentieel archeologisch erfgoed wordt bedreigd door de geplande werken (concreet bij aanleg van de drainagegracht en poel).

Gelet op de reeds vastgestelde aanwezigheid van archeologische sporen in het projectgebied achten we verder vooronderzoek noodzakelijk. Gezien de hoge archeologische verwachting wordt een opgraving geadviseerd zonder verder vooronderzoek. Die richt zich enkel op de werken met grote impact op de bodem (drainagegracht en poel).

2 ASSESSMENTRAPPORT

2.1 BESCHRIJVEND GEDEELTE

Projectcode: 2024A458 (bureauonderzoek) / 2023L36 (geofysisch onderzoek)

Sitecode: 24-RES-WS

Wettelijk depotnummer: D/2024/12.857/3

Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog: SOLVA OE/ERK/Archeoloog/2015/00038

Locatie:

Oost-Vlaanderen, Herzele, Walstraat (Foto 1)

Bounding box:

117723.62,175780.00 : 117864.06,175895.58

Kadastrale gegevens:

HERZELE 4 AFD/RESSEGEM, sectie B, 105C

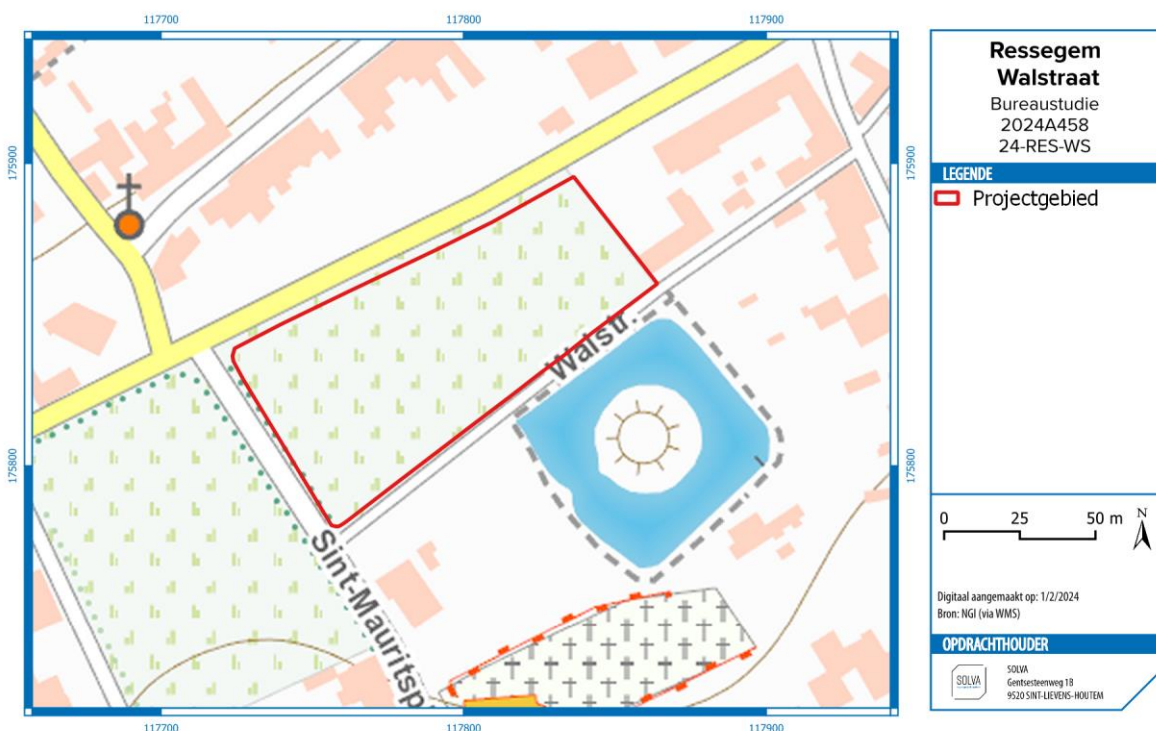
Topografische kaart: zie figuur 1

Betrokken actoren en specialisten:

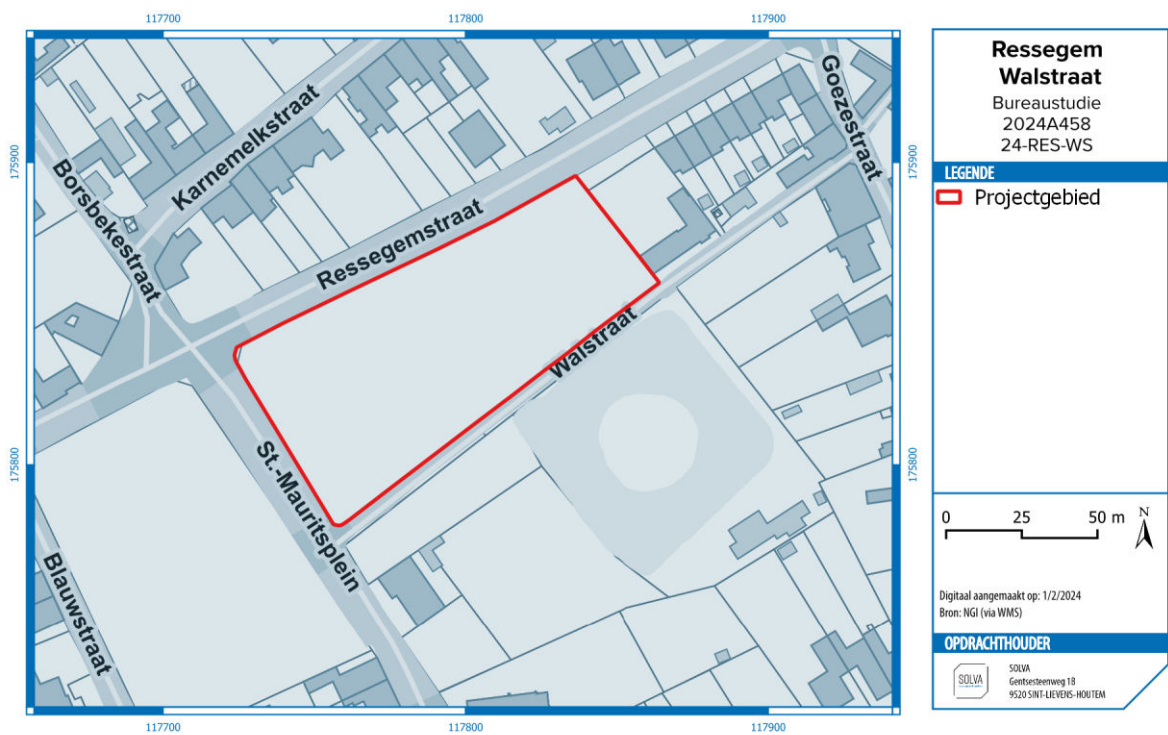
- Erkend archeoloog: Ruben Pedé
- Tekst: Herremans Davy
- Kaartmateriaal: Herremans Davy
- Geofysisch onderzoek: Timothy Saey
- Redactie: Bart Cherretté

Wetenschappelijke advisering:

Niet van toepassing

Figuur 1 het projectgebied op de topografische kaart (Cartoweb)

Figuur 2 het projectgebied op de GRB- kadasterkaart

Figuur 3 zicht op het onderzoeksterrein vanaf het Sint-Mauritsplein (zuidwesten)

Figuur 4 zicht op het onderzoeksterrein vanaf de Ressegemstraat (noorden)

2.1.1 AANLEIDING VOOR DE OPMAAK VAN DE ARCHEOLOGIENOTA

Het projectgebied bevindt zich **binnen een historische kern** en wordt dus gekenmerkt door een mogelijk **hoge densiteit aan historische bebouwing**. Zo weten we dat op deze plek ooit het neerhof van het mottekasteel bevond. De vraagstelling in dit geval richt zich vooral op de historiek van het terrein en het mottekasteel, de eerdere en latere gebruiksgeschiedenis en de impact van de geplande werken. Dit onderzoek gaat na of verder archeologisch (voor)onderzoek nodig is op basis van de huidige gegevens.

Het doel is informatie te verzamelen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site op het terrein, de karakteristieken en bewaringstoestand ervan, de relatie met het omliggende stadsweefsel, de waarde ervan en de wijze waarop met het terrein moet omgegaan worden bij de geplande bodemingrepen. Er wordt nagegaan of verder archeologisch (voor)onderzoek nodig is op basis van de huidige gegevens.

De zone bevindt zich buiten een beschermde archeologische site of archeologische zone, maar de oppervlakte van het projectgebied bedraagt meer dan 3000 m² en de ingreep in de bodem meer dan 1000 m².

Derhalve diende in uitvoering van **art. 5.4.1 3°** van het Onroerend Erfgoeddecreet d.d.12 juli 2013, een archeologienota te worden opgesteld ten behoeve van het indienen van de **omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen**. Er zijn voor dit dossier geen vrijstellingen van toepassing op bovenvermeld artikelnummer.²

---

² Het uit te voeren archeologisch onderzoek valt onder de toepassing van het Onroerend Erfgoeddecreet van 12 juli 2013, het Besluit van de Vlaamse regering van 16 mei 2014 betreffende de uitvoering van het Onroerend Erfgoeddecreet, gewijzigd bij besluit van de Vlaamse regering van 4 december 2015 en de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en de rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 4.0 van 1 april 2019.

2.1.2 BESCHRIJVING VAN DE GEPLANDE WERKEN

Een plannenbundel aan hoge resolutie wordt meegeleverd in bijlage.

De initiatiefnemer voorziet in de aanleg van een dorpsboomgaard en publieke groenzone op het perceel tussen Ressegemstraat en Walstraat. De achterliggende doelstelling van het project is het behoud en de valorisatie van het ondergronds erfgoed (neerhof van de motte) op lange termijn door een bestemmingswissel³ van het perceel en een zachte inrichting.

De groeninrichting die wordt voorzien is divers en bestaat uit:

- Extensief bloemrijk grasland
- Regelmatig kort gemaaid grasland
- Inheemse houtwallen ivf hakhout
- Een haag volgens de layout van de neerhofgracht
- Gegroepeerd kleinfruit en laagstamfruit
- Verspreid laagstam- en hoogstamfruit

De wandelpaden worden gerealiseerd binnen de contouren van het kort gemaaid grasland door een beperkte ophoging. Voor de ophoging wordt de teelaarde niet afgegraven. De top van het wandelpad wordt voorzien van een laag profiergruis (5 cm) waarvoor de uitgraving beperkt blijft tot de bijkomende ophoging.

Verspreid over het terrein – eveneens binnen de contouren van het kort gemaaid grasland – worden er boomstambanken gezet. Ter hoogte van het neerhof suggereren ze samen met variatie in maaitechniek de inrichting van het oude neerhof. De banken worden niet gefundeerd. Lokaal wordt het terrein een 10-tal cm opgehoogd om het compacteren van de ondergrond tegen te gaan.

In noordoostelijk hoek van het terrein wordt een monument gerealiseerd voor de vrijwilligers die zich ingezet hebben tijdens de coronacrisis. Dit monument is nog in ontwerp maar wordt volledig gerealiseerd in opbouw zonder fundering of graafwerken.

In functie van opslag- en infiltratievoorziening voor water worden volgende werken voorzien:

- Een grachtvormige uitgraving dat het verloop van de oude walgracht suggereert. Het grootste deel van de uitgraving blijft beperkt tot de teelaarde (max. 45 cm -mvh). Lokaal wordt er verdiept tot maximaal 80 cm -mvh.
- In zuidwestelijk hoek een poel. Maximale uitgraving hier is -140 cm ten opzichte van het omliggende maaiveld. Het is echter zo dat de vandaag al lokaal een verzinking in het landschap aanwezig is van +/- 40 cm -mvh. De reële afgraving beperkt zich dus tot een bijkomende +/- 70 cm. In de poel wordt een houten ponton met plankenpad voorzien.

Afweging impact op de bodem:

Bij het merendeel van de ingrepen blijft de **impact op de ondergrond beperkt**:

- De aanplant van de houtwallen gaat gepaard met voorafgaandelijke ophoging; bij de hagen, kleinfruit en laagstamfruit blijft de graafwerken voor de aanplant beperkt tot de teelaarde. Hiervoor wordt ook geijverd bij de hoogstambomen. Mocht een dieper uitgraving nodig zijn is de verstoring sowieso lokaal en beperkt tot het plantgat.
- De aanleg van de wandelpaden, de houtwallen, boomstambanken en het monument gaan niet gepaard met funderingswerken. Wel is er sprake van een ophoging zonder afgraven van de

---

³ Het perceel is volgens het gewestplan gelegen in woongebied met landelijke karakter en maakt deel uit van het RUP Stekelbos en Ressegem. Het perceel is opgenomen onder publieke groenzone. Onder cat. 6 overig groen, art. 2 – publieke recreatieve groenzone van de voorschriften staat: Groenaanleg onder de vorm van graspartijen (open ruimtes), speelweide, laag- en hoogstammige streekeigen beplanting. Met de goedkeuring van dit RUP wenst de gemeente dit gebied te vrijwaren van bebouwing of andere ontwikkelingen.

teelaarde. Deze ophoging kan gezien worden als een bijkomende beschermingsmaatregel in functie van het behoud van de ondergrond.

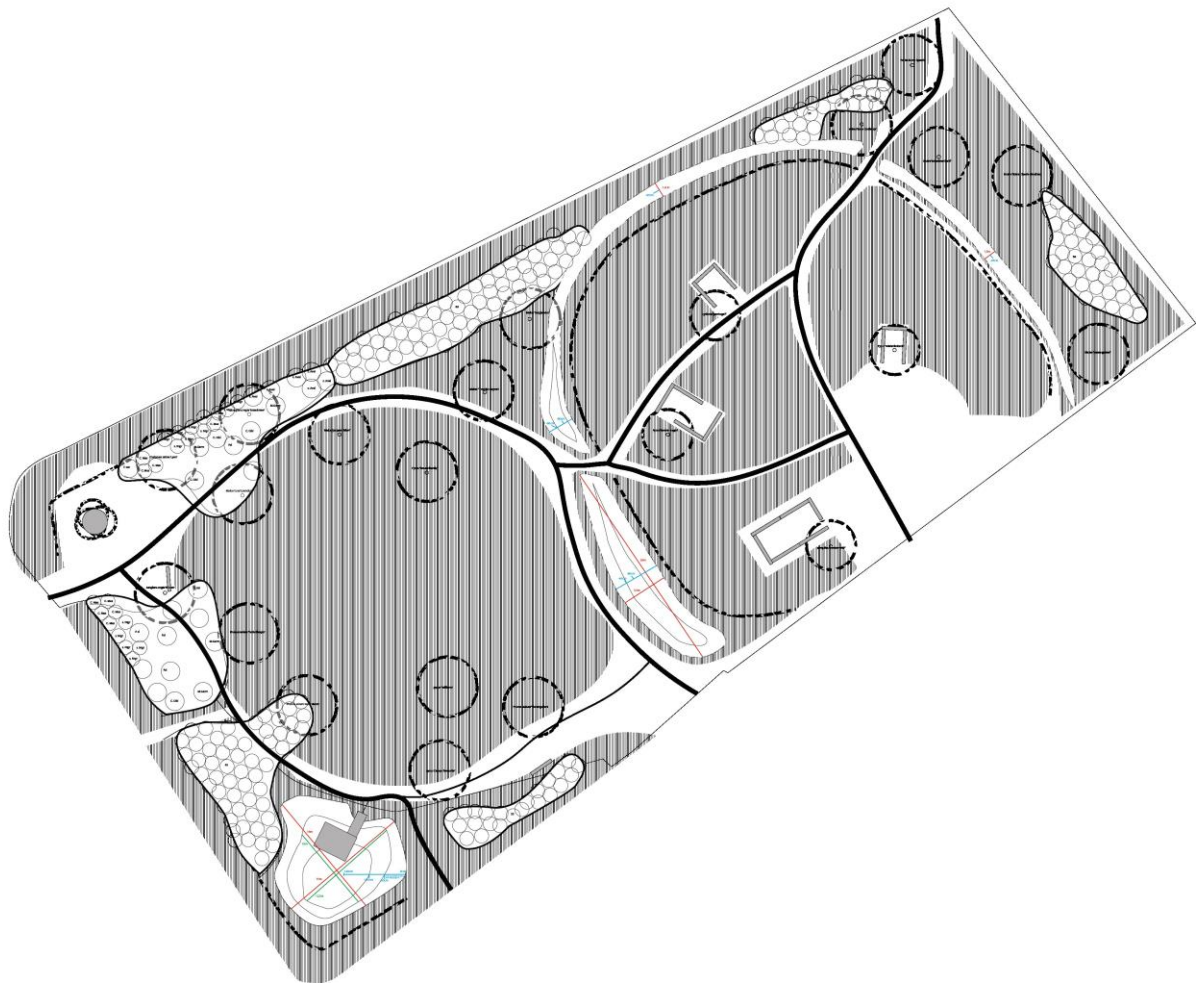
Als voornaamste en enige werken met **impact op de bodem** gelden:

- Het beperkt uitgraven van een drainagegracht: grotendeels beperkt tot de teelaarde (max. 45 cm -mvh); lokaal verdiept tot maximaal 80 cm -mvh
- Het uitgraven van een poel: -70 cm onder het niveau van de bestaande verzinking in het landschap

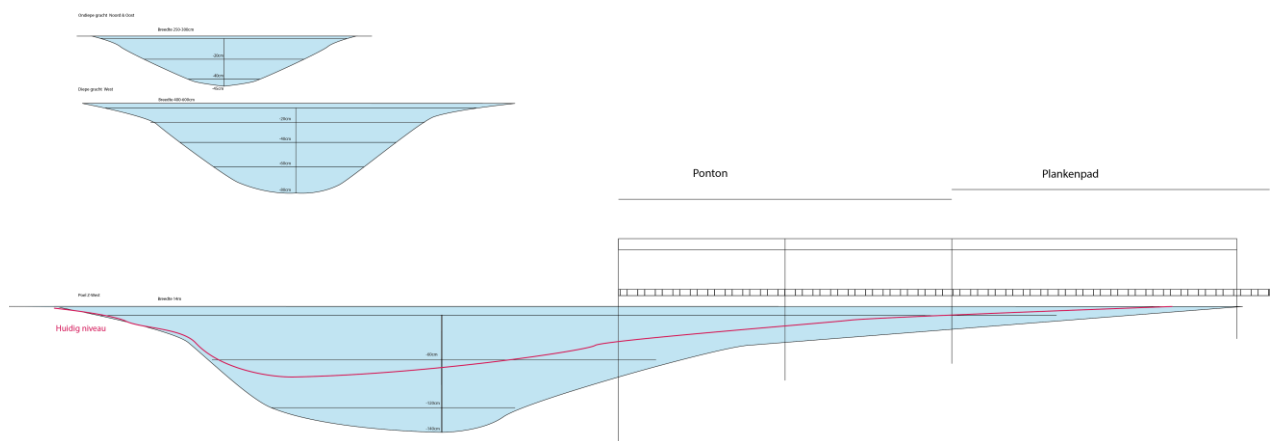
haag in de vorm van resultaten
archeologisch onderzoek (deze
vorm is naar verwachting)

Figuur 5 ontwerpplan dorpsboomgaard (Joris De Rycke)

Figuur 6 ontwerpplan dorpsboomgaard met aanduiding van de snedes (Joris De Rycke)

Figuur 7 doorsnedes gracht en poel. Bij de poel wordt ook de bestaande toestand weergegeven

2.1.3 DE ONDERZOEKSOPDRACHT

2.1.3.1 VRAAGSTELLING

Het bureauonderzoek ten behoeve van de vergunningsaanvraag heeft tot doel om op basis van bestaande bronnen informatie te verzamelen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site op het terrein, de karakteristieken en bewaringstoestand ervan, de relatie met het landschap, de waarde ervan en de wijze waarop met het terrein moet omgegaan worden bij de geplande bodemingrepen. Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek van het terrein en het mottekasteel?
- Welke gebruiksevolutie kende het terrein en het mottekasteel?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Wat is het wetenschappelijk kennispotentieel van een eventueel aanwezige archeologische site op lokaal, regionaal en op Vlaams niveau?
- Wat is de aard en waardering van het kennispotentieel?
- Is er verder vooronderzoek of opgraving noodzakelijk en welke vorm dient dit aan te nemen?

2.1.3.2 DE RANDVOORWAARDEN

Niet van toepassing

2.1.4 WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN HET VOORONDERZOEK

2.1.4.1 MOTIVERING VAN DE ONDERZOEKSSTRATEGIE, -METHODEN EN -TECHNIEKEN

STRATEGIE

In deze nota worden volgende onderzoeksmethoden gecombineerd:

- o Bureauonderzoek
- o Geofysisch onderzoek
- o Controleboringen

Het onderzoek werd uitgevoerd **voor een zone die gekenmerkt wordt door een mogelijk hoge dichtheid aan bebouwing in het verleden**. Doel is het landgebruik van het gebied door de eeuwen heen te reconstrueren in relatie tot het omliggende dorpsweefsel. Focus ligt daarbij vanzelfsprekend op de geschiedenis van het neerhof maar ook oudere en jongere evoluties worden in kaart gebracht en bestudeerd. Daarvoor wordt bijzondere aandacht besteed aan de relevante archeologische en aardkundige gegevens en bronnen, en eventueel eerder uitgevoerd onderzoek naar de historische evolutie van het dorp.

Het onderzoek moet uiteindelijk leiden tot een gemotiveerd advies of, en welke, maatregelen van verder vooronderzoek (met of zonder ingreep in de bodem) op het projectgebied noodzakelijk zijn.

METHODEN EN TECHNIEKEN

Met het oog op een gemotiveerd advies werd in kader van het bureauonderzoek enerzijds landschappelijk, historisch en archeologisch bronnen- en online beschikbare georeferentie kaartenmateriaal geconsulteerd en zijn eventuele (recente) verstoringen binnen het projectgebied geïnventariseerd, met het oog op het opstellen van een archeologisch verwachtingspatroon. Anderzijds is de impact van de werken op de ondergrond geëvalueerd. Deze impact werd afgewogen ten aanzien van het te veronderstellen verwachtingspatroon, op basis waarvan uiteindelijk een gemotiveerd advies kan opgesteld worden.

Aan de hand van een geofysisch onderzoek met EMI en magnetometrie werden bodemsporen en archeologisch erfgoed gekarteerd en in relatie gebracht tot de kennis uit het landschappelijk, historisch en archeologisch bronmateriaal. Beide technieken zijn complementair vermits met EMI en MAG zo goed als alle grachtstructuren (met textuurverschillen ten opzichte van het omgevende bodemmateriaal), uitgravingsporen en mogelijke funderingen of muurrestanten gedetecteerd kunnen worden. Met magnetometrie kunnen daarenboven kleine en subtiele magnetische afwijkingen in de ondergrond in kaart gebracht worden tot op grote diepte (ca. 2 m) in een onverstoorde omgeving. Op die manier kunnen subtiele sporen met afwijkende (organische) opvulling tot op grote diepte gedetecteerd worden en moet

het mogelijk zijn om de mogelijk aanwezige kleinere artefacten en sporen op en rond het neerhof in kaart te brengen. Specifiek wordt door de combinatie gepoogd om inzicht te krijgen in het verloop van de grachtstructuren en sporen/structuren/funderingen van mogelijke gebouwen of constructies om zo de kennis van de mottesite te vergroten.

2.1.4.2 ORGANISATIE VAN HET ONDERZOEK

Alle hieronder vernoemde bronnen zijn geconsulteerd door erkend archeoloog Ruben Pede en Herremans Davy. Opmaak van de figuren en de georeferentie geschiedde door Herremans Davy. Inhoudelijke afwegingen en keuzes zijn in overleg geschied tussen Ruben Pede, Herremans Davy en Bart Cherretté.

2.1.4.3 ASPECTEN WAARVOOR HET ADVIES VAN SPECIALISTEN WERD INGEROEPEN

Het geofysisch onderzoek werd uitgevoerd door Timothy Saey van 3DSoil.

2.1.4.4 ASPECTEN WAARVOOR ALGEMENE WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING WERD INGEROEPEN

Niet van toepassing.

2.1.4.5 MOTIVERING VAN DE GESELECTEERDE BRONNEN

Tijdens het bureauonderzoek is een analyse gemaakt van de **bodemsoorten**. Daarnaast werd onderzocht waar mogelijk afgedekte bodems en/of resten uit de prehistorie of jongere periodes kunnen verwacht worden. De aardkundige gegevens zijn online opgezocht via de Bodemverkenner (www.dov.vlaanderen.be) en de Geopunt-kaart (www.geopunt.be), de kaarten zelf zijn geraadpleegd via WMS in een GIS-omgeving. Verdeler van deze kaarten is de Databank Ondergrond Vlaanderen.

Het belangrijkste beschikbare **historisch kaartmateriaal** is vooral geraadpleegd om de grondgebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Deze informatie uit het historische kaartmateriaal kan een impact hebben op de kwaliteit van het eventueel oudere bodemarchief. Het historisch kaartmateriaal is gegeorefereerd geraadpleegd via WMS in een GIS-omgeving. Verdeler van het kaartenmateriaal is het Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen.

Voor het archeologisch kader is de Inventaris Onroerend Erfgoed (**Private en publieke waarnemingen**) geraadpleegd, alsook de beschikbare literaire bronnen.

De **ontwerplannen** zijn door Joris De Rycke en de gemeente Herzele ter beschikking gesteld.

Een **terreinbezoek** werd uitgevoerd op 24/11/2024 en lichtte ons in over de toestand van het terrein.

Het **geofysisch onderzoek** werd uitgevoerd op 29/11/2024.

Alle gegevens werden hierna samengebundeld in voorliggende archeologienota.

2.1.5 BRONNENASSESSMENT

Het assessmentrapport omvat alle informatie afkomstig uit het **bureauonderzoek**, het **geofysisch onderzoek** en de **controleboringen**: dit zijn alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal en bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Vanuit deze assessment van het plangebied moet een goede motivering mogelijk zijn over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen maatregelen.

Een waardevol assessment van het archeologisch potentieel van een projectgebied is enkel mogelijk indien de bronnen voldoende en afdoende relevante gegevens opleveren om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Bij afwezigheid of onvoldoende data zijn bijkomende maatregelen nodig om tot een correcte inschatting voor het projectgebied te komen.

2.1.6 CONSERVATIE-ASSESSMENT

Alle gegenereerde data die in het kader van deze archeologienota tot stand komen, worden door **SOLVA** digitaal bewaard op een centrale server die dagelijks “in-huis” wordt geback-up’t en off-site wordt gekopieerd. Alle gegenereerde data en rapporten zijn geïntegreerd in de **SOLVA**-Archeologiedatabank raadpleegbaar. Een conservatie-assessment voor vondsten of stalen is bij dit bureauonderzoek niet van toepassing.

2.2 BUREAUONDERZOEK

2.2.1 DE LANDSCHAPPELIJKE LIGGING VAN HET ONDERZOEKSGEBIED EN ZIJN OMGEVING

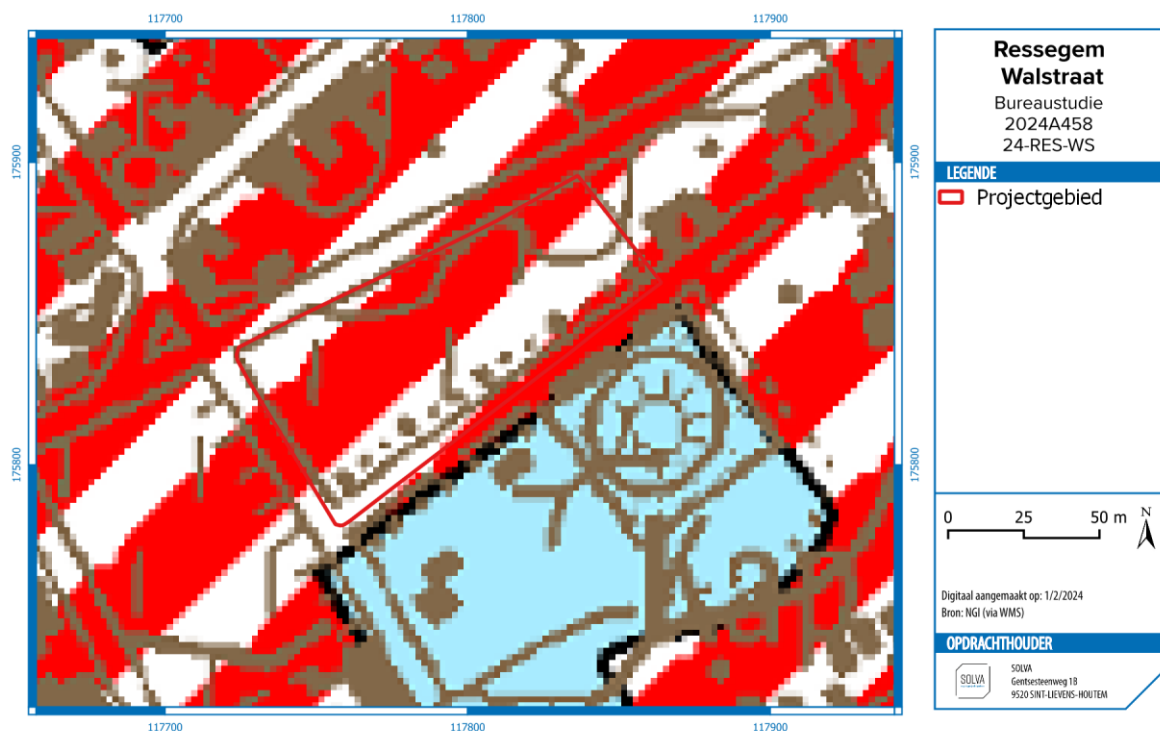
2.2.1.1 ALGEMENE LANDSCHAPPELIJKE EN GEOGRAFISCHE SITUERING

Ressegem is een deelgemeente van Herzele en gesitueerd in het zuidwesten van de provincie Oost-Vlaanderen. De gemeente is tussen de Scheldevallei en de Dendervallei gelegen en bevindt zich in de leemstreek.

Het projectgebied is, volgens het gewestplan gelegen in woongebied met landelijke karakter en maakt deel uit van het RUP Stekelbos en Ressegem.

Het perceel is opgenomen onder publieke groenzone. Onder cat. 6 overig groen, art. 2 – publieke recreatieve groenzone van de voorschriften staat: Groenaanleg onder de vorm van graspartijen (open ruimtes), speelweide, laag- en hoogstammige streekeigen beplanting.

Met de goedkeuring van dit RUP wenst de gemeente dit gebied te vrijwaren van bebouwing of andere ontwikkelingen.

Figuur 8 Het gewestplan met de positie van het desbetreffende terrein (digitaal aangemaakt, aanmaakschaal 1:1, 27/04/2017, Vlaamse Overheid – Departement Ruimte Vlaanderen, geraadpleegd via WMS).

2.2.1.2 AARDKUNDIGE EN HYDROGRAFISCHE SITUERING

2.2.1.2.1 ALGEMENE GEOLOGISCHE EN GEOMORFOLOGISCHE SCHETS VAN DE REGIO⁴

Het projectgebied ligt in de **'ecoregio van de zuidwestelijke heuvelzone'**, en meer bepaald in het deel van het **Zuid-Vlaams lemig heuveldistrict**. Dit district bestaat uit een geaccidenteerd Tertiair heuvellandschap waarop voornamelijk lemige eolische gronden werden afgezet. Het district bevindt zich in het zuiden van Vlaanderen.

Tot dit ecodistrict behoren de Vlaamse Ardennen, de Kesterberg en Oudenberg (Pajottenland), maar ook zijn uitlopers. Typisch binnen dit gebied is het voorkomen van veelvuldige bronnen, dit op de kleilaag van de Formatie van Gent, Lid van Merelbeke. Verder zijn ook de Diestiaanheuveld (ten zuiden) typerend voor het gebied. Het volledige gebied bezit (vrij) grote reliëfverschillen, met voornamelijk lemige afzettingen.

De sterke erosie op het einde van het Tertiair en tijdens het Pleistoceen veroorzaakte het huidige golvend tot sterk golvend reliëf. Dit levert een opeenvolging op van open kouters op de leemruggen en, in de beekdalen, depressies met een gesloten begroeiing. In het zuiden wordt het landschap bepaald door de zogenaamde Zuid-Vlaamse Heuvelrij. De valleien zijn daar zeer sterk ingesneden, soms bijna kloofdalen, en de ruggen zijn zacht hellend. Er is een opeenvolging te zien van langgerekte leemruggen met relatief vlakke delen en zachte hellingen, gescheiden door talrijke beekvalleien en depressies, die dikwijls begrensd zijn door een steile rand. Typisch is het voorkomen van asymmetrische dalen, door de ongelijkmatige afzetting van de lösspakketten tijdens de laatste ijstijd.

Het reliëf in het district is golvend tot sterk golvend, zelfs plaatselijk heuvelig in het zuidelijke deel, met hellingsgraden van 9% en meer. Het wordt gekenmerkt door een opeenvolging van ruggen, afgewisseld met diep ingesneden beekvalleien en secundaire depressies. Het zuidelijk deel bestaat uit een aantal

⁴ We baseren ons voor deze beschrijving op de definitie en karakterisering van de ecodistricten in Vlaanderen. In het concept 'ecodistrict' worden diverse geologische, geomorfologische, bodemkundige, hydrografische en historisch-geografische aspecten, die ook een determinerende invloed hebben gehad op het menselijk handelen in het verleden, in relatie tot elkaar besproken: Sevenant et al. 2002.

westzuidwest-oostnoordoost georiënteerde heuvelrijen, wier absolute hoogte van zuid naar noord progressief afneemt. De hoogste heuvelrij situeert zich in de buurt van de taal- en gewestgrens, met o.a. de Kluisberg, de Spinnessenberg, de Hotondberg, de Muziekberg, de Pottelberg en de Mont de Rode, maar ook de Oudenberg (Geraardsbergen). Op het raakpunt van de oostwest en noord-zuid gerichte heuvelkammen van de Vlaamse Ardennen bevindt zich het hoogste punt (d'Hoppe, 157,5m) in het bos van Pottelberg. Deze kam vormt de geologische ruggengraat van het fysisch landschap en is een onderdeel van een groter geheel van getuigenheuvels dat zich uitstrekt van Frans-Vlaanderen via het West-Vlaams Heuvelland, de Vlaamse Ardennen, het Pajottenland en het Hageland tot Midden-Limburg waar het tegen het Kempisch Plateau uitwigt. Een lagere, structurele kamlijn waarvan de hoogste delen met de hoogtelijn van 100m flirten en die ten opzichte van het hydrografisch stelsel duidelijk contrasterend is, omvat van west naar oost volgende plateaus: Eikenberg-Kappelleberg-Boigneberg (Maarkedal), Varentberg-Hoogkouter (Horebeke), plateau Pottenberg-Leberg-Valkenberg (Brakel), Steenberg-Potaardeberg (Zottegem) en tenslotte de Biezelenberg (Herzele). Vermits de weerstandbiedende ijzerzandsteenlagen er volledig weggespoeld zijn, profileren deze plateaus zich als open akker- en kouterlandschappen.

Bodems

De bodemseries worden gerangschikt in twee groepen. Enerzijds de plateau- en hellinggronden met hoofdzakelijk (niet tot sterk gleyige) diepe leemgronden (meer dan 80cm dik) met een al dan niet (sterk) gevlekte textuur B-horizont. Verspreid, maar vooral langs de valleiranden komen ondiepe leemgronden met textuur B-horizont voor, met een zand- of kleisubstraat beginnend op geringe diepte, evenals beperkte oppervlakten zandleem- en kleigronden met een niet bepaalde profielontwikkeling. Plaatselijk, op enkele hoge toppen en steile hellingen, dagzoomt het Tertiair kleiig of zandig materiaal.

Anderzijds zijn er de vallei- en depressiegronden, met dominantie van jonge leem- of zandleembodems zonder profielontwikkeling.

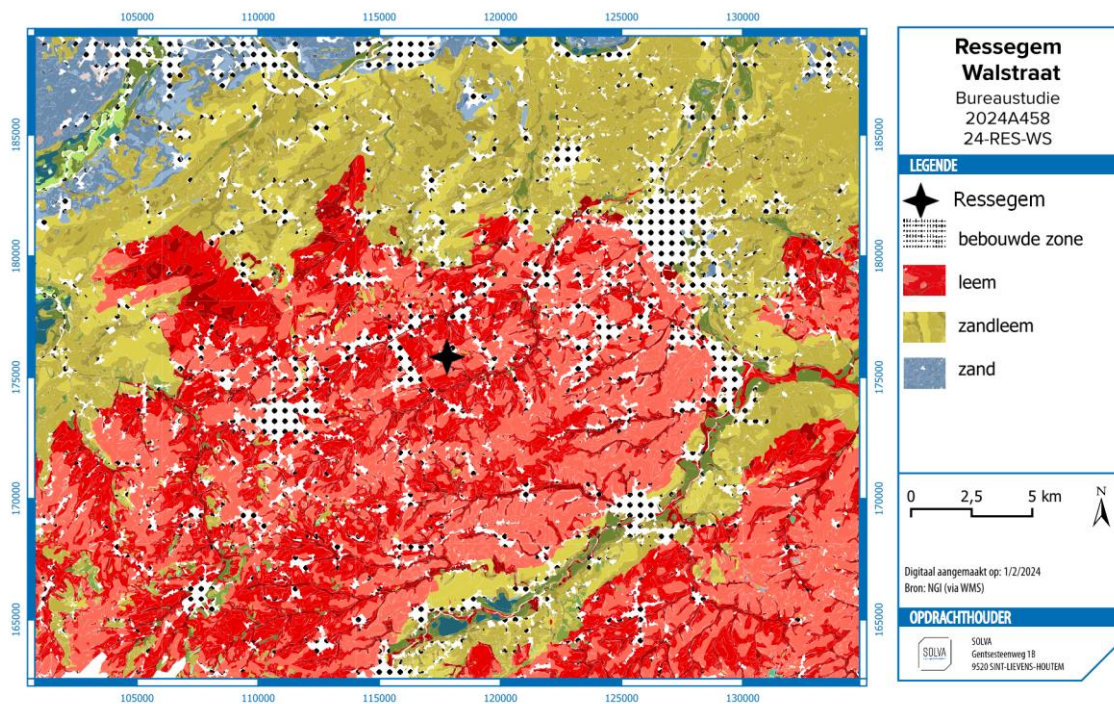
Het noordelijk gebied wordt plaatselijk gedomineerd door zandleemgronden, evenals het gebied rondom de alluviale vlakte van de Dender en de Bellebeek.

De beekalluvia staan onder invloed van een permanente grondwatertafel, die aan een regelmatige seizoenschommeling onderhevig is. Op de plateau- en hellinggronden ligt de watertafel zeer diep, behalve waar stuwwater en bronniveaus voorkomen. Deze bronniveaus treden overal op waar watervoerende lagen van het Tertiair substraat dagzomen.

Geologie

Tijdens het Tertiair werden door de zee verschillende zand- en kleilagen afgezet, achtereenvolgens de Formatie van Kortrijk, Formatie van Tielt, Formatie van Gent, Formatie van Lede, Formatie van Maldegem en Formatie van Diest. Na daling van de zeespiegel werden deze sedimenten in het Pleistoceen (Quartair) door erosie aangetast, en dan voornamelijk de zandige formaties. De kleiige lagen boden meer weerstand aan de erosie en vormden de heuveltoppen van het Tertiair reliëf. Hierdoor vormt de Formatie van Gent nu het hoofdsubstraat, en zijn de Formatie van Lede en Maldegem nog slechts op de heuvelruggen te vinden. Van de Formatie van Diest zijn nog slechts enkele relictten over op de hoogste toppen (Vlaamse Ardennen en heuvels ten zuiden van Geraardsbergen). Tijdens de laatste ijstijd werd dit landschap bedekt met niveo-eolische leem (0 tot 15m). Onder invloed van de overheersende westenwinden tijdens het Weichselglaciaal werden de naar het westen gerichte hellingen slechts met een dunne laag löss bedekt. Op plaatsen die tegen de dominerende winden beschermd waren (de oostelijk gerichte hellingen en de kleinere plateaus) is de lössmantel zeer dik. De Tertiaire lagen komen slechts op een zeer beperkt aantal plaatsen aan het oppervlak.

Gedurende het Holoceen had eerst een riviererosie van het Pleistocene leemdek plaats. De beekvalleien werden verder uitgediept en er ontstonden ook secundaire depressies. De vallei van de Dender bijvoorbeeld werd uitgeschuurd tot op de leperiaanse kleilagen. Later werd de vallei gedeeltelijk opgevuld met lemig alluvium en venig materiaal. Ten gevolge van ontbossing in recente tijden trad hellingserosie op; het meeste afgespoelde materiaal werd als colluvium afgezet aan de voet van de hellingen.

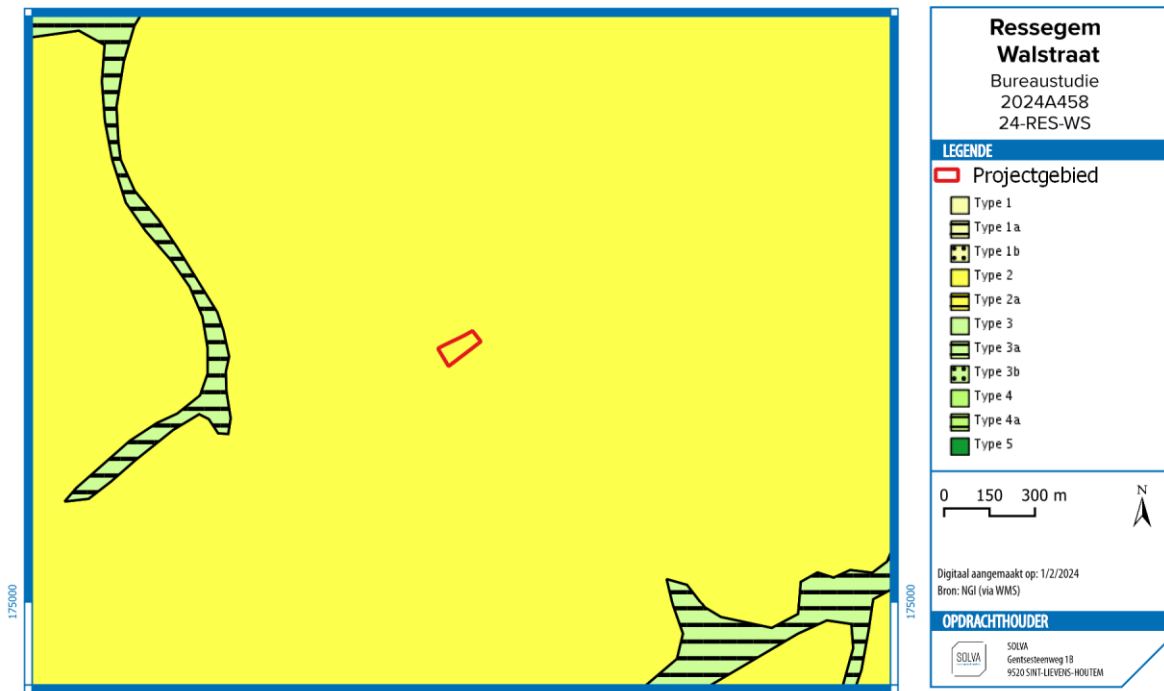
Figuur 9 Bodemkaart (algemeen) met aanduiding van Ressegem (bron: AGIV)

HET PROJECTGEBIED

De **Quartairgeologische profieltypekaart** karakteriseert het projectgebied grotendeels als eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) of mogelijk Vroeg-Holoceen (ELPw). In deze regio gaat het om silt (loes). De eolische afzettingen rusten op een pakket van hellingsafzettingen van het Quartair (HQ)

Op de **Tertiairgeologische profieltypekaart** is te zien dat het projectgebied gelegen is op de Formatie van Gentbrugge en meer bepaald het Lid van Vlierzele, groen tot grijsgroen fijn zand, soms kleihoudend, plaatselijk dunne zandsteenbankjes, glauconiethoudend, glimmerhoudend.

Voor het gebied is **geen geomorfologische kaart** beschikbaar.

Figuur 10 Quartairegeologische profieltypekaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV)

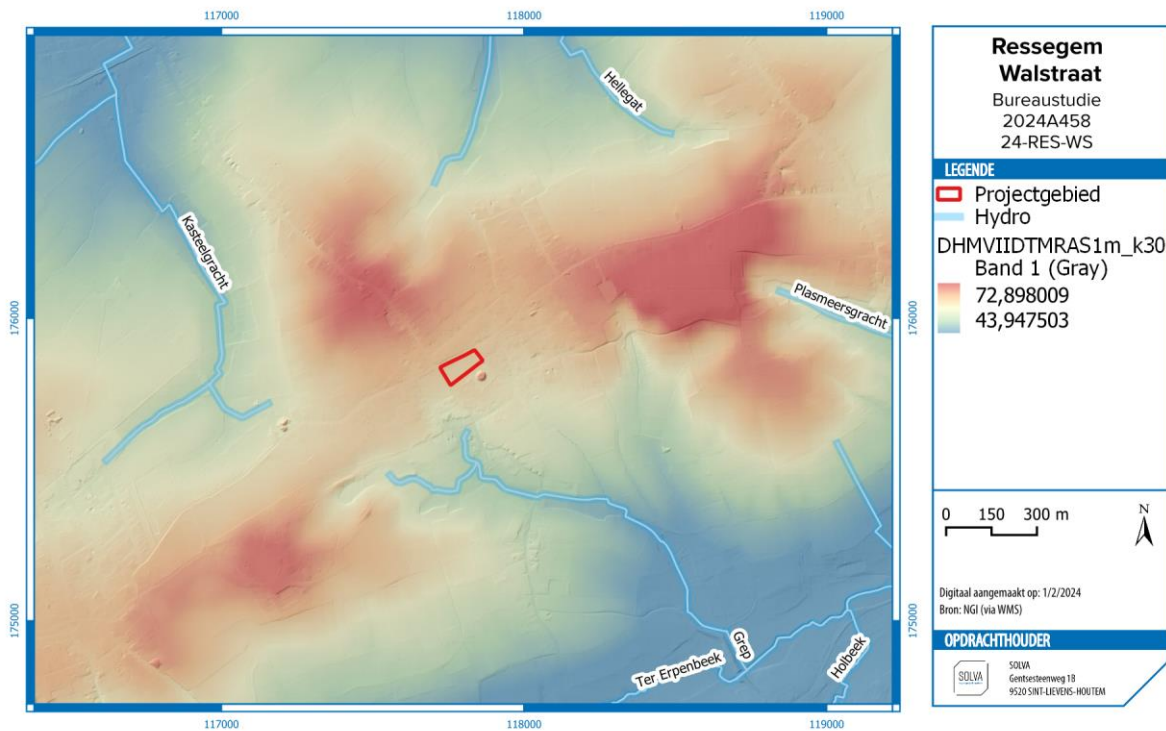

Figuur 11 Tertiairgeologische profieltypekaart met aanduiding van het projectgebied (bron: AGIV)

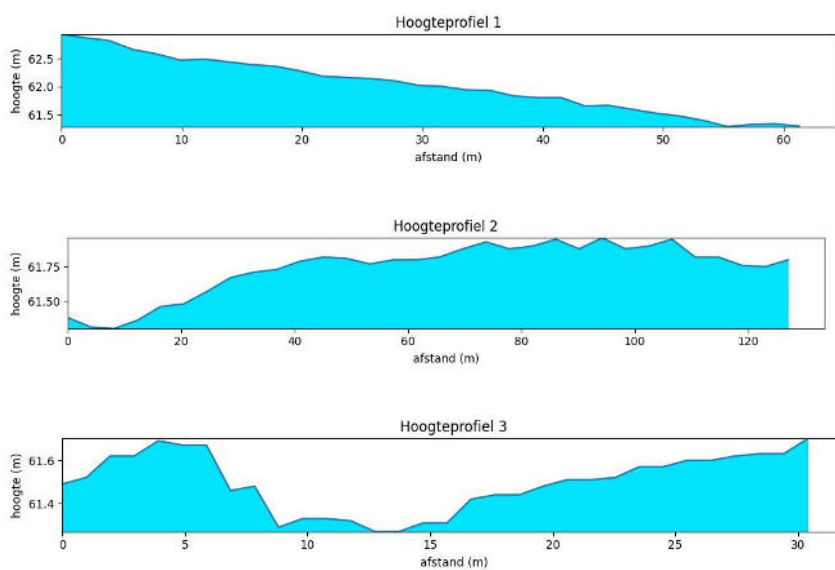
2.2.1.3 FYSISICH-GEOGRAFISCHE SITUERING

Ressegemdorp is gesitueerd op een oost-westgeoriënteerde rug. Ten noorden stroomt de Kasteelgracht en het Hellegat. Ten zuiden ervan de Grep en de Ter Erpenbeek (ook wel Molenbeek) die in Hofstade uitmondt in de Dender.

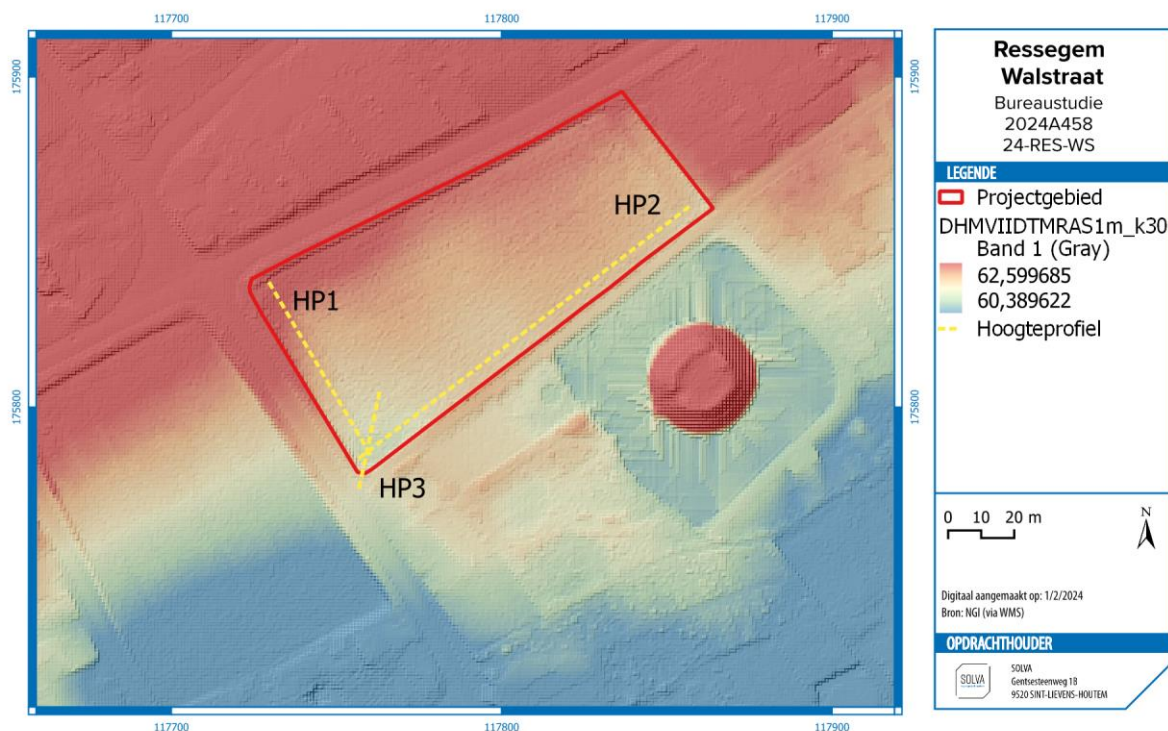
Het projectgebied zelf is **hellend** in zuidwestelijke richting met hoogtes schommelend tussen +62,96 m en +61,3 m TAW. Hoogteprofiel 3 illustreert de reeds aanwezige verzinking in de zuidwestelijke hoek van het terrein (zie ook ontwerpplannen).

Figuur 12 Het projectgebied op het DHM met aanduiding van de topografie (bron: Digitaal Vlaanderen)

Figuur 13 hoogteprofielen ter hoogte van het projectgebied

Figuur 14 aanduiding van de hoogteprofielen ter hoogte van het projectgebied (bron: Digitaal Vlaanderen)

De **potentiële bodemerosiekaart** geeft voor het projectgebied zelf geen concrete informatie weer.

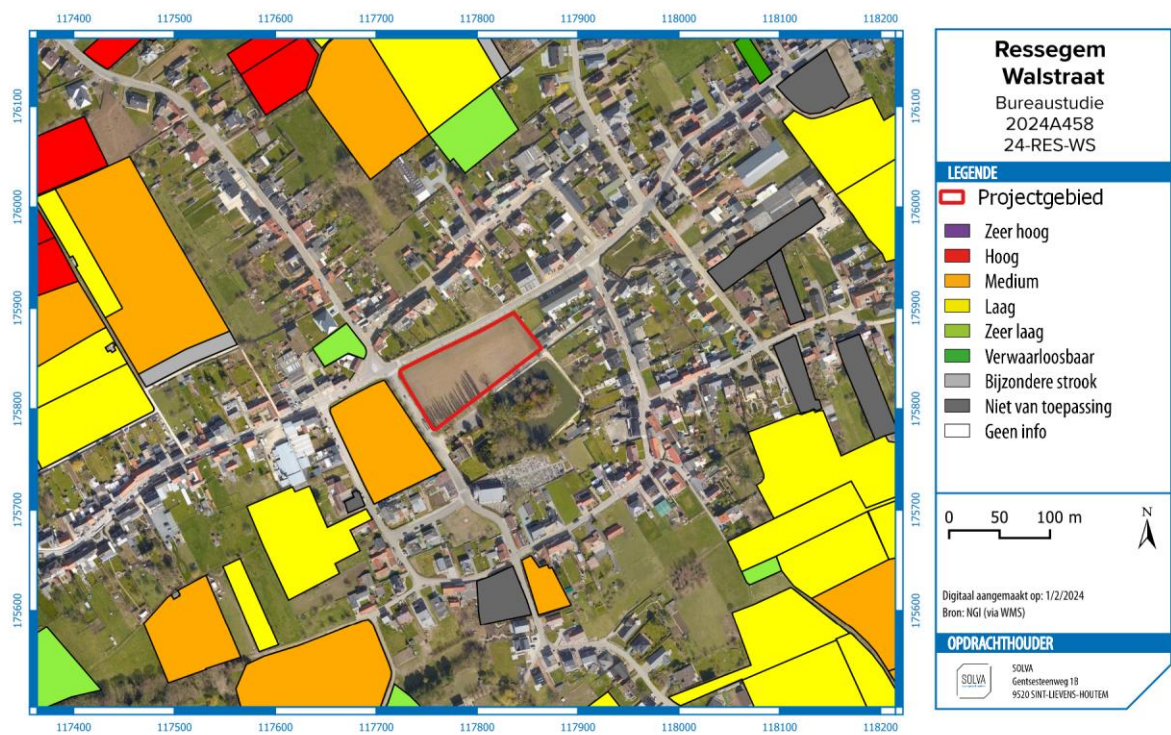
De **bodemkaart** geeft aan dat de gronden van het projectgebied kunstmatige gronden (OB) betreft, sterk verstoord door antropogeen ingrijpen, in dit geval urbane ontwikkeling.

Op de **bodemassociatiekaart** valt het projectgebied binnen associatie 32, leemgronden met textuur B horizont: matig droge associatie.

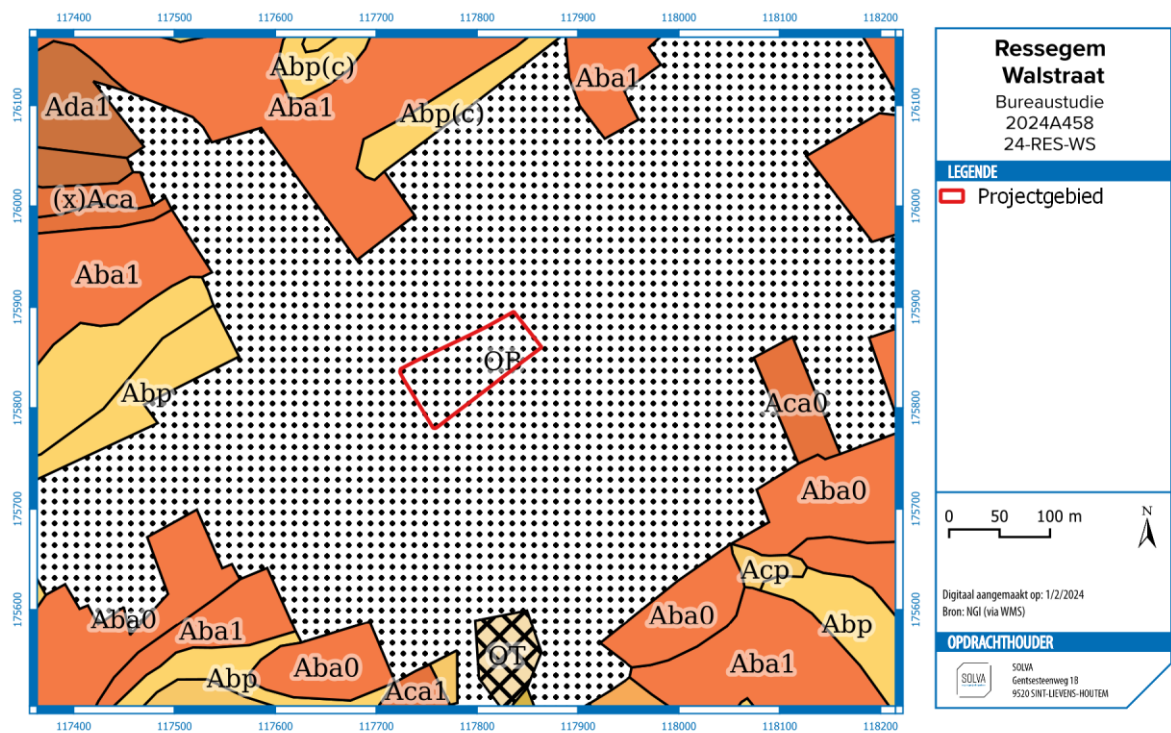
2.2.1.4 GRONDGEBRUIK

Volgens de **bodemgebruiksk kaart** valt het projectgebied nagenoeg volledig in een zone met 'andere bebouwing'.

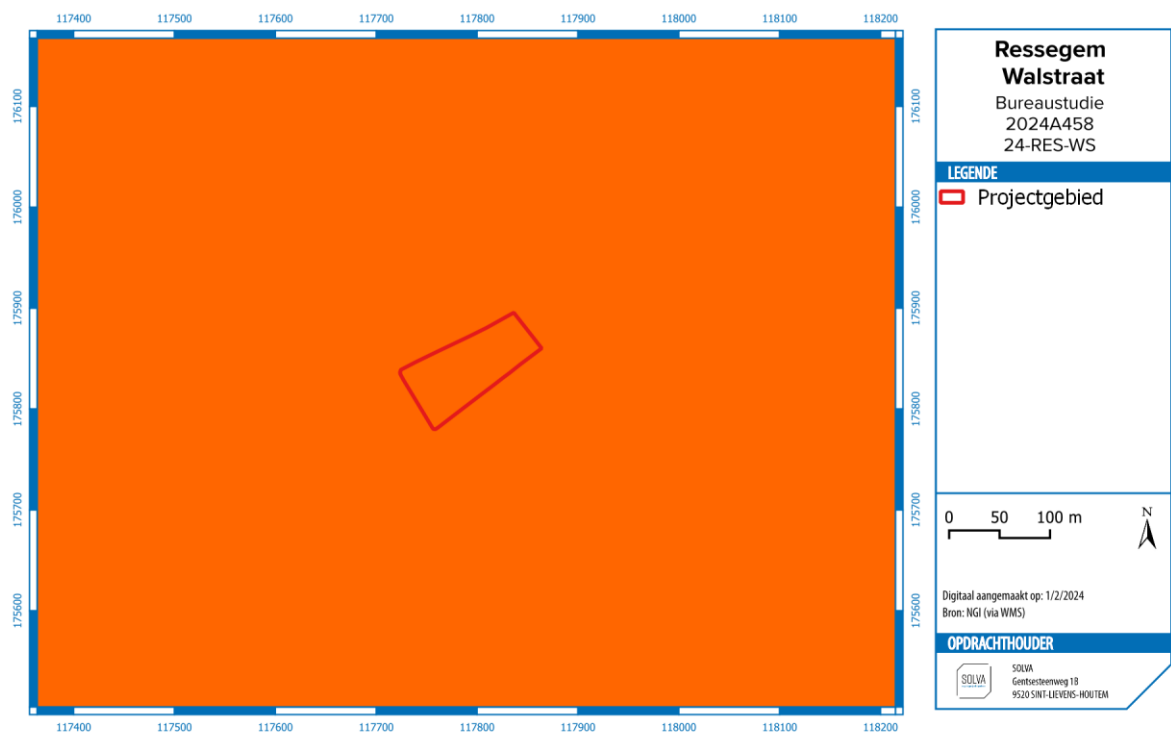
Ook de **bodembedekkingskaart** toont dat het projectgebied wordt ingenomen door akkerland.

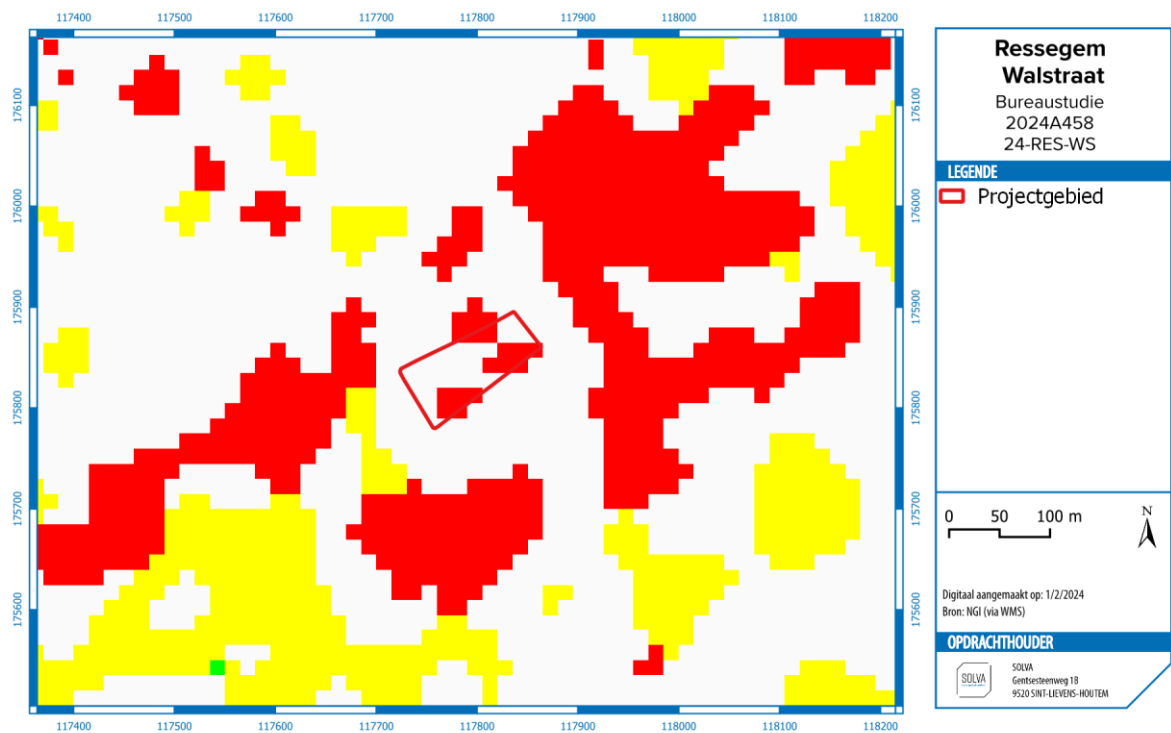
Figuur 15 het projectgebied op de potentiële bodemerosekaart

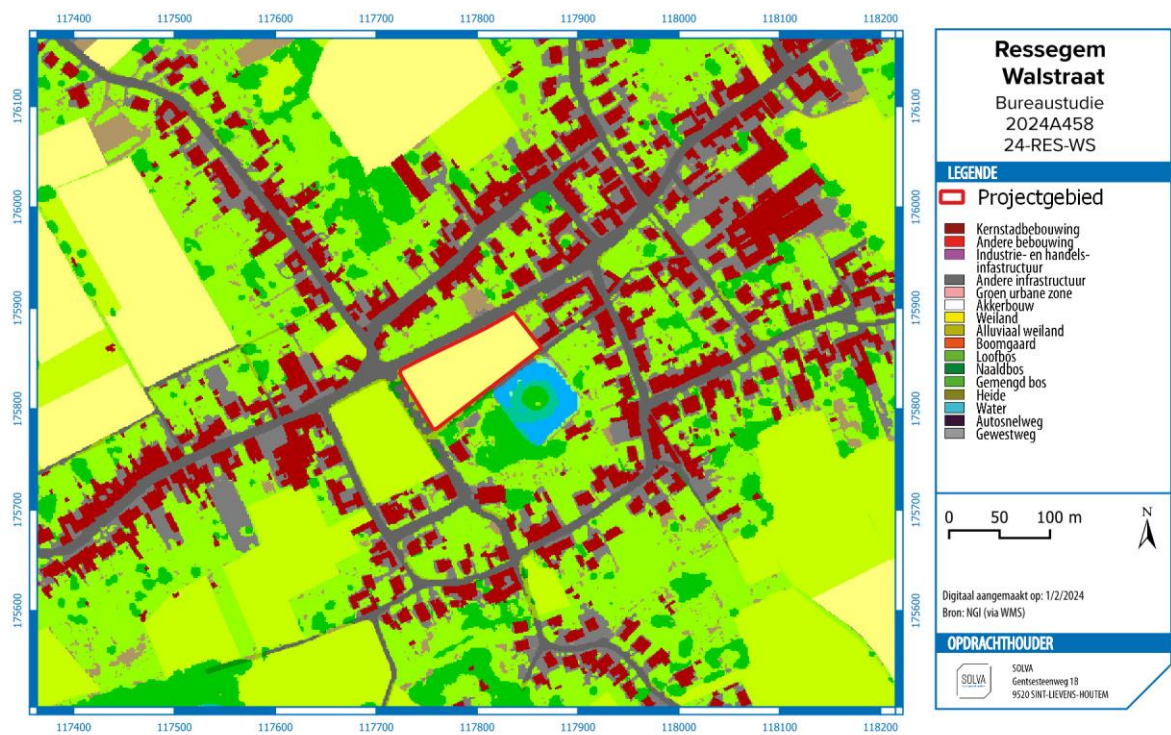
Figuur 16 het projectgebied op de bodemkaart

Figuur 17 het projectgebied op de bodemassociatiekaart

Figuur 18 het projectgebied op het bodemgebruiksbestand

Figuur 19 het projectgebied op de bodembedekkingskaart

2.2.2 HET ONDERZOCHE GEBIED EN ZIJN OMGEVING IN ZIJN HISTORISCH KADER

2.2.2.1 ALGEMENE HISTORIEK VAN RESSEGEM EN DE MOTTE

Over de vroegste geschiedenis van Ressegem is bijzonder weinig geweten. Het -gem toponiem wijst op een vroegmiddeleeuwse oorsprong⁵. Volgens M. Gysseling is de naam ontstaan uit het samentrekken van het Germaanse Ratsinga-haim, wat zou betekenen “woning van de lieden van Ratso”⁶. Bij opgravingen op een aanpalend perceel werden er ook diverse Romeinse vondsten gedaan (zie ook §2.2.3.).

In 1088 wordt de naam Rasseghem voor het eerst vermeld. Het was de familienaam van de eerst gekende heer van deze heerlijkheid, Rothardus de Rasseghem. Over de oorsprong, samenstelling en omvang van de heerlijkheid is nog veel onduidelijk. Naast Rothardus (1088) kennen we nog Jordanus (1125), Robrecht (1171) en zijn opvolger Dirk (1171) als telgen van Ressegem⁷. Op het einde van de 12de of het begin van de 13de eeuw komt de heerlijkheid in handen van Geerard van Zottegem, die was gehuwd met Beatrix van Massemen. Zijn zoon trouwt met de zuster van Robrecht van Bethune. In de 14de eeuw is de familie Vilain (Burggraven van Gent) eigenaar, evenals het geslacht van Gavere. Van Twembeke ziet Ressegem als onderdeel van de heerlijkheid Ressegem-Borsbeke die als een apart leenhof optrad en in 1473 maar liefst 56 lenen en 18 achterlenen bezat⁸. De Seyn stelt dat de heerlijkheid Ressegem onder het feodale hof van de heren van Gavere te Oordegem viel en 70 achterlenen bezat⁹.

De Sint-Martinuskerk wordt voor het eerst expliciet vermeld in 1147. Een oudere oorsprong is niet uit te sluiten. De Potter en Broeckaert (1899) wijzen op twee kapelanijen op dat moment: de parochiekerk en de ‘kapelrij van den hove’. Die laatste betreft vermoedelijk de burchtkapel¹⁰.

Ook de precieze datering van het mottekasteel blijft een punt van discussie. De eerste vermelding van de heren van Ressegem in 1088 wordt vaak als aanknopingspunt aangehaald maar echt concrete dateringsgegevens ontbreken¹¹. Het mottekasteel zou gefungeerd hebben als *fancier* van de heerlijkheid van Ressegem(-Borsbeke)¹².

Het mottekasteel werd opgeworpen op de zuidelijke flank van een leemrug – een natuurlijke verhevenheid – die de omgeving domineert. De grachten werden mogelijk gevoed door een uitloper van de Grep/Erpebeek of de Kasteelgracht. Hiermee wijkt de inplanting van het mottekasteel af van het klassieke patroon waarbij de motteheuvel met de basis in een brede beek- of riviervallei wordt aangelegd¹³. Zulke brede valleien zijn wel aanwezig in de omgeving – meer richting de voet van de leemrug – maar werden door de kastelenbouwers bewust niet opgezocht. Het doet vermoeden dat het mottekasteel werd opgericht bij een belangrijk cultureel relict. Zo is er de Romeinse weg van Boulogne naar Keulen die langs of zelfs door Ressegem loopt. We kunnen ook niet uitsluiten dat het mottekasteel werd opgeworpen in of aan een woonkern die zich reeds langs deze weg had ontwikkeld¹⁴.

Ook de latere ontwikkeling van het neerhof blijft onduidelijk. De Potter en Broeckaert maken gewag van het ‘kasteel van Ressegem’ maar het is niet duidelijk of dit naar de motte verwijst of een latere evolutie tot kasteel¹⁵. Het heeft ondermeer geleid tot de hypothese dat het neerhof zich in de late middeleeuwen en Vroegmoderne Tijd ontwikkelde tot volwaardige residentie¹⁶. Dit kasteel – als het

---

⁵ Verhulst 1995

⁶ Gysseling 1960

⁷ De Seyn sd.

⁸ Van Twembeke sd.

⁹ De Seyn sd.

¹⁰ De Seyn sd

¹¹ De Decker 1998

¹² De Potter en Broeckaert 1899

¹³ Herremans et al. 2023

¹⁴ De Decker en Beeckmans 2011

¹⁵ De Potter en Broeckaert 1899

¹⁶ De Seyn sd.

al heeft bestaan - moet dan al in de 17de eeuw zijn verdwenen gezien Sanderus er geen melding van maakt. De Potter en Broeckaert zien het einde van het kasteel in 1577. Op dat moment wordt de heer van Ressegem net als die van Erpe gevangen genomen door Ryhove en de Gentse Calvinisten. Uit historische bron weten we dat op dat moment ook de motte van Erpe te dele werd verwoest¹⁷. Grachten en ophoging bleven vermoedelijk langer zichtbaar in het landschap. Dat blijkt uit de historische cartografie maar ook uit een aantal historische beschrijvingen. In 1930 wordt de motte en ook het perceel van het neerhof beschreven. Daarbij kijkt de auteur terug in de tijd: 'omstreeks 1840 bestond in een weide nevens den wal een tumulus, die alsdan werd effen gemaakt'¹⁸.

Uit de historische cartografie en ook het geofysisch onderzoek wordt alleszins ook duidelijk dat er doorheen de eeuwen aanpassingen en mutaties zijn gebeurd aan het grachtenstelsel. Met grote zekerheid aan de grachten van het neerhof en mogelijk ook aan die van het opperhof. De beperkte historische documentatie bemoeilijkt de interpretatie van archeologische en cartografische sporen aanzienlijk alsook de reconstructie van het verloop van de oorspronkelijke mottegracht.

2.2.2.2 *INVENTARIS ONROEREND ERFGOED*

Het perceel 105 was van 24-09-2009 tot 20-06-2023 onderdeel van het vastgesteld als bouwkundig erfgoed 'Motte' (200828)¹⁹.

Vandaag rust er nog een vaststelling nog een bescherming op het perceel.

---

¹⁷ De Potter en Broeckaert 1899

¹⁸ idem

¹⁹ <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/200828>

2.2.2.3 HISTORISCH-CARTOGRAFISCHE DOCUMENTEN

2.2.2.3.1 J. HORENBAULT "LAND VAN AALST" (1596)

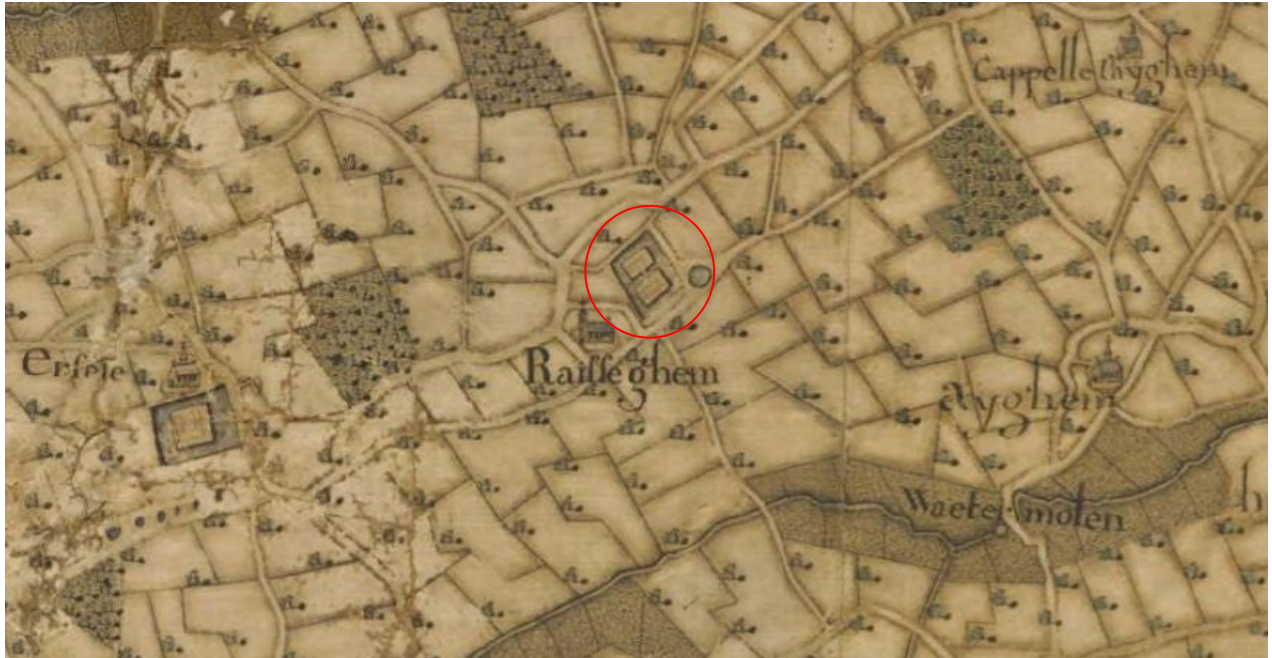
De kaart van Horenbault uit 1596 biedt het vroegste beeld van het mottekasteel in Ressegem op het einde van de 16de eeuw. Het grachtensysteem rond opper- en neerhof wordt 'hoekig' voorgesteld wat atypisch is voor een mottekasteel. De heuvel is moeilijk te herkennen. Op het neerhof wordt een constructie (in baksteen?) afgebeeld.

Figuur 20 Ressegem en de mottesite op de Horenbaultkaart (1596) (Bibliothèque nationale de France)

2.2.2.3.2 LECLER (1784, NAAR ORIGINEEL VAN 1612)

Op de kaart van Jacob Josef Lecler uit 1784 naar een origineel van 1612 zien we opnieuw een 'hoekige' structuur. Opper- en neerhof zijn met elkaar verbonden door een bruggetje. Het gebruik lijkt eerder agrarisch. Centraal herkennen we op opper- en neerhof een rechthoekige structuurtje. Op het opperhof lijkt dit alvast een foutieve afbeelding gezien zich hier de motteheuvel situeert. Ten zuidoosten van de site zien we een poel of vijver.

Figuur 21 Ressegem en de mottesite op de kaart van Jacob Josef Lecler (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provinciën)

2.2.2.3.3 PH. DE DYN "LAND VAN AALST" (1626)

De kaart van De Dyn uit 1626 biedt weinig detail voor het motekasteel en de dorpskern van Ressegem. De heuvel is niet te herkennen. Op opper- en neerhof zien we een aantal waterpartijen. Op het neerhof lijkt een constructie (in baksteen?) afgebeeld.

Figuur 22 Ressegem en de mottesite op de De Dijn (1626) (Algemeen Rijksarchief)

2.2.2.3.4 VILLARETKAART (1745 – 1748)

De Villaretkaart is voor de casus van Ressegem weinig relevant. Het mottekasteel en het neerhof werden niet ingetekend.

Figuur 23 het projectgebied op de Villaretkaart (Digitaal Vlaanderen)

2.2.2.3.5 JOZEF JOHAN FRANS FERRARIS – KABINETSKAART DER OOSTENRIJKSE NEDERLANDEN EN HET PRINSDOM LUIK (1771-1778)

De Ferrariskaart toont opper- en neerhof voor het eerst gescheiden door de Walstraat. Opvallend is de erg bescheiden breedte van de grachten en de wat excentrische ligging van het neerhof. De vraag is in welke mate deze optekening waarheidsgetrouw is. Zo wordt ook de motteheuvel niet afgebeeld. Op zowel opper- en neerhof zien we een bescheiden structuurtje dat moeilijk te interpreteren valt. In de zuidwesthoek van het perceel zien we een vijver of poel.

Figuur 24 het projectgebied op de Ferrariskaart (Digitaal Vlaanderen)

2.2.2.3.6 PRIMITIEF KADASTER (CA. 1830)

Een primitieve kadasterkaart uit 1830 toont de neerhofgracht ten tijden van demping in functie van verkaveling. De rechthoekige tot circulaire gracht draagt een perceelnummer. Uit het geofysisch onderzoek (zie infra) blijkt dat het oorspronkelijk grachttracé mogelijk breder was.

Figuur 25 het projectgebied op het primitief kadaster (De Decker en Beeckmans 2011)

2.2.2.3.7 ATLAS DER BUURTWEGEN (CA. 1841)

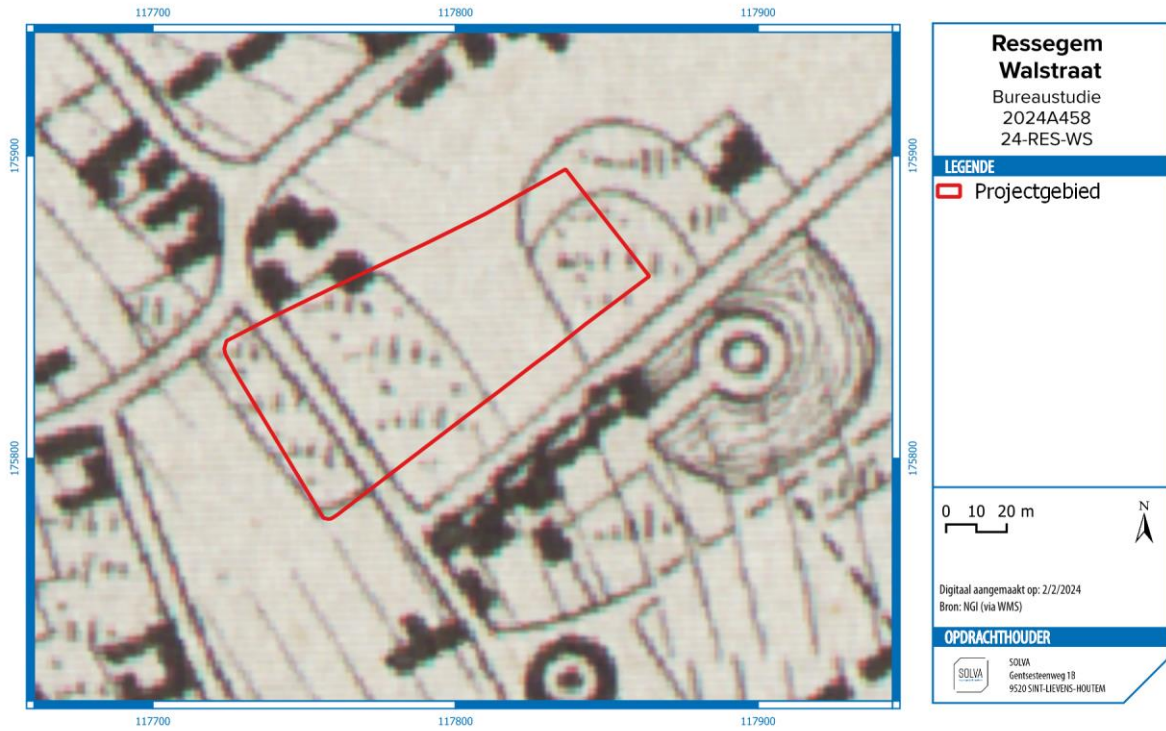
Op de Atlas der Buurtwegen zien we een herverkaveling van het neerhof. Een aantal relicten vallen op die mogelijk te maken hebben met het neerhof of de latere evolutie ervan. Er is de halfcirculaire grens tussen perceel 136 en 137; de halfcirculaire grens tussen perceel 137 en 138; en de schuine perceelgrens aan de noordoosthoek van perceel 138. De samenhang en precieze betekenis van deze relicten is zeer moeilijk af te lezen, zelfs in relatie tot de resultaten uit het geofysisch onderzoek (zie ook infra).

Figuur 26 het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen (Digitaal Vlaanderen)

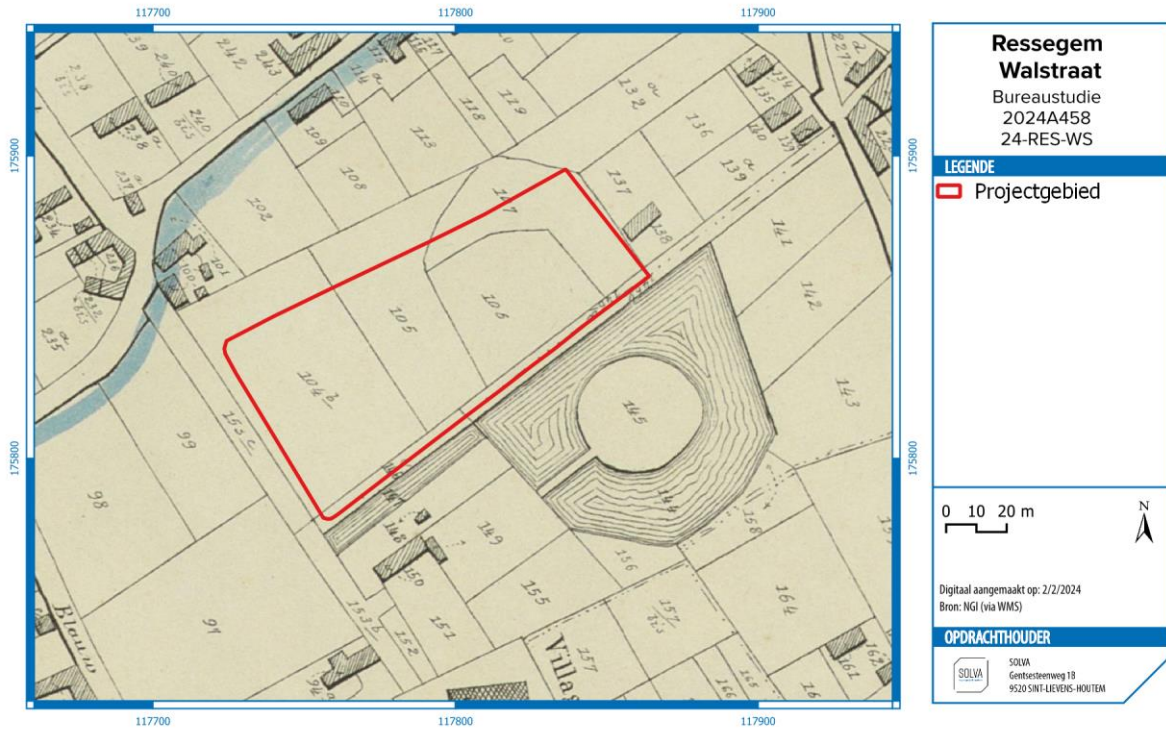
2.2.2.3.8 PHILIPPE VANDERMAELEN – CARTES TOPOGRAPHIQUES DE LA BELGIE (1846-1854)

De Vandermaelenkaart toont weinig detail. Opvallend is het halfcirkelvormig reliëf dat wordt afgebeeld ter hoogte van het neerhof. Het staat ingekleurd als weiland en niet als gracht. Het is te associëren met perceel 138 op de Atlas der Buurtwegen en perceel 107 op het Poppkadaster.

Figuur 27 het projectgebied op de Vandermaelen-kaart

2.2.2.3.9 PHILIPPE CHRÉTIEN POPP – ATLAS CADASTRAL PARCELLAIRE DE LA BELGIQUE (1842-1879)
Op de Poppkaart zien we vrij gelijkaardige situatie aan de Atlas der Buurtwegen.

Figuur 28 het projectgebied op de Popp-kaart

2.2.2.3.10 RECENTE LUCHTFOTO'S

Figuur 29 het projectgebied op de orthofoto uit 1971 (Digitaal Vlaanderen)

Figuur 30 het projectgebied op de orthofoto uit de periode 1979-1990 (Digitaal Vlaanderen)

Figuur 31 het projectgebied op de orthofoto uit de periode 2013-2015 (Digitaal Vlaanderen)

Op de luchtfoto van 1971, 1979-90 en 2013-2015 zijn er geen duidelijke relicten zichtbaar binnen het projectgebied. Op de luchtfoto uit de periode 1979-90 zien we een lichtere zone in het grasland die lijkt samen te vallen met het gebied binnen de grachten zoals afgebeeld op het primitief kadaster. Op de luchtfoto uit 2013-2015 zien we aan de oostgrens van het perceel een donker zone die mogelijk in verband te brengen is met een grachtlichaam.

2.2.3 HET ONDERZOCHE GEBIED EN ZIJN OMGEVING IN ZIJN ARCHEOLOGISCH KADER

2.2.3.1 VINDPLAATSEN

Het reconstrueren van de onderzoeksgeschiedenis van het projectgebied en de directe omgeving en bleek een moeilijke oefening. In een rond het projectgebied zijn er drie waarnemingen bekend in de inventaris.onroerendergoed.be (vroegere CAI).

ID502688 is niet meer dan de afbakening van opper- neerhof van het mottekasteel op basis van historisch-cartografisch materiaal.

ID500007 verwijst naar een proefsleuvenonderzoek op het perceel ten westen van het projectgebied. Dit werd in 2004 uitgevoerd in kader van het BPA dorpscentrum Ressegem – Herzele door de toenmalige afdeling Monumenten en Landschappen van de Vlaamse Overheid. Tegelijkertijd werd er ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd binnen het projectgebied. Dit proefsleuvenonderzoek werd echter niet opgenomen in de CAI. Beide onderzoeken wezen op aanwezigheid van archeologische sporen die teruggaan tot de Romeinse tijd en waarvan een aantal ook te relateren zijn aan het neerhof van de motte. Het onderzoek heeft nooit geleid tot een eindrapport en foto's of grondplannen zijn niet meer beschikbaar²⁰. In §2.2.3.1 presenteren we een beknopt tekstueel overzicht van de vondsten binnen het projectgebied op basis van de tussentijdse verslagen.

ID208933 betreft een vooronderzoek dat in 2014 werd uitgevoerd in kader van de bouw van een woning. Hierbij werden er muurresten, kuilen en greppels aangetroffen die nader werden gedateerd of geïnterpreteerd. Het onderzoek stopte in fase van het vooronderzoek.

Figuur 32 het projectgebied op de orthofoto uit de periode 2013-2015 met aanduiding van de private en publieke waarnemingen uit de inventaris.onroerendergoed.be en het ontbrekende onderzoek uit 2004.

²⁰ Mondelinge info Nancy Lemay, Onroerend Erfgoed

2.2.3.2 PROEFSLEUVENONDERZOEK PERCEEL 105C (= PROJECTGEBIED)

Spoorbeschrijving naar tussentijds verslag:

Op regelmatige afstand, 10 en 15 meter, werd over de breedte van het terrein de teelaarde afgegraven over een breedte van 2 meter. Zoals op verschillende historische kaarten kon afgelezen worden situeerde zich hier het omgrachtte neerhof. Oorspronkelijk was er dus een achtvormige gracht die de motte en het neerhof omringde. De oppervlakte van het neerhof was wel iets groter dan die van de huidige motte. De archeologische sporen op het neerhof tonen aan dat hier een imposante houtbouw met enkele kleinere bijgebouwen moet gestaan hebben die slechts korte tijd in gebruik was. Getuige van de imposante houtbouw zijn een tiental grote paalkuilen waarvan een met een paal van 55 cm diameter. Een tiental kleinere paalkuilen (15 op 15 cm) zijn van kleinere constructies. Diverse andere kuilen, enkele greppeltjes en een humeuze depressie zijn samen met de paalkuilen alles wat nog rest van het neerhof. Het ceramisch materiaal dat bij deze prospectie aan het licht kwam laat geen nauwkeuriger datering toe dan volle middeleeuwen. Er werden geen sporen van steenbouw (funderingen of uitbraaksporen) aangetroffen. Ten Westen van het neerhof en de omgrachting werd over de volledige breedte van het perceel een 1,2 m brede gracht aangetroffen met enkele scherven die dit spoor ook in de volle middeleeuwen plaatsen. Verder ten westen werden in de proefsleuven enkel post-middeleeuwse kuilen aangetroffen.

2.2.3.3 PROEFSLEUVENONDERZOEK PERCEEL 97D (= CAI ID 500007)

Spoorbeschrijving naar tussentijds verslag:

Enkel op het terrein waar verstoring van de bodemsporen door bebouwing gepland is, werd verkennend onderzoek uitgevoerd. Op regelmatige afstand, 10 en 15 meter, werd over de lengte van het terrein de teelaarde afgegraven over een breedte van 1,80 meter.

De sleuf dichtst tegen de Blauwstraat (86m) toonde talrijke kuilen en greppels, en in het zuidelijke deel verscheidene imposante paalsporen. Het weinige ceramisch materiaal uit deze sporen dateert uit de Volle Middeleeuwen. De gelijkaardige vrij homogene vulling van de sporen doet vermoeden dat ze alle in deze periode te dateren zijn.

In de tweede sleuf (86m) troffen we naast enkele vlekken gelijkaardig aan deze in de eerste sleuf, enkel een 20 meter lange depressie aan, waarschijnlijk een poel.

In een kuil met gemengd materiaal in de derde sleuf (67m) verschenen de eerste Romeinse scherven. In het zuidelijk deel van deze sleuf vonden we in een dik colluviumpakket talrijke fragmenten van Romeinse ceramiek en dakpannen.

In de vierde sleuf (44m) troffen we enkele scherpafgelijnde, gelijk georiënteerde kuilen aan met een gelijkaardige vulling als deze in de eerste sleuf maar zonder dateerbaar materiaal. Verder in de sleuf werd de aanzet van een zeer grote kuil aangetroffen waarin grote brokken klei en paneziliaanzand aantoonde dat deze vulling van metersdiep naar bovengehaald is. In deze vulling bevonden zich talrijke grote fragmenten van een Romeinse voorraadpot. Ook de drie gelijkgeoriënteerde grachten in het zuidelijk deel van de sleuf leverden Romeins materiaal.

De sporen in de laatste sleuf (21m), een brede gracht en de rechte hoek van vermoedelijk een smallere gracht kennen een gelijke oriëntatie als deze uit de vierde sleuf maar er werd verder geen dateerbaar materiaal in aangetroffen.

2.3 GEOFYSISCH ONDERZOEK

2.3.1 INTRO

Hieronder beschrijven we beknopt het plan van aanpak bij het geofysisch onderzoek en presenteren we een samenvatting van de voornaamste resultaten.

Het integrale onderzoeksrapport wordt bijgevoegd als bijlage aan deze archeologienota om gedetailleerd beeld te krijgen van het procesverloop, de methodologie en de beschrijving van de verschillende anomalieën. Het is evenwel belangrijk om de interpretatie uit deze archeologienota als leidraad te nemen en niet die uit het geofysische rapport. Hieronder presenteren we de finale interpretatie die het resultaat is van een doorgedreven terugkoppeling aan het historisch kaartmateriaal en aan de algemene kennis rond mottekastelen in Vlaanderen.

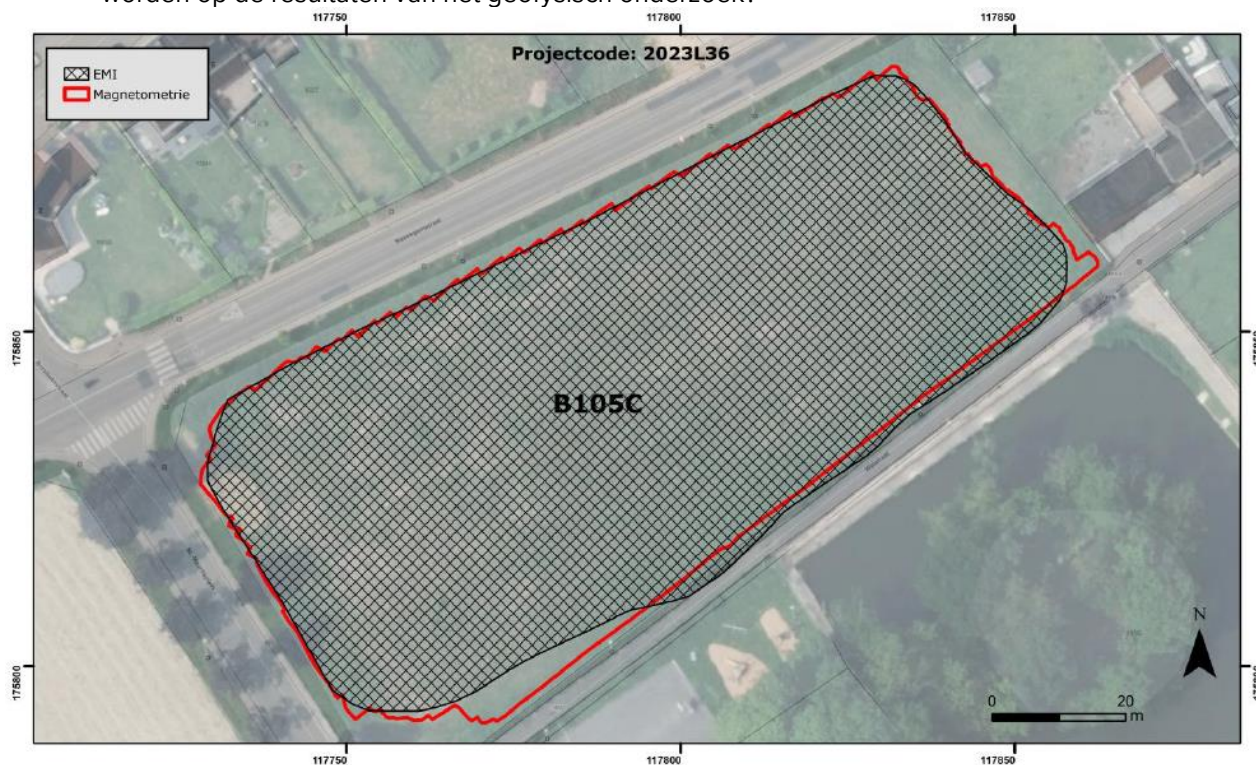
2.3.2 DOEL- EN VRAAGSTELLINGEN

Algemeen doel van het geofysisch onderzoek was het bekomen van meer kennis rond de gebruiksgeschiedenis van het projectgebied. Focus ligt daarbij op de precieze locatie, morfologie en bewaartoestand van het neerhof van het mottekasteel. Daarnaast was het ook de bedoeling gerelateerde sporen of oudere/jongere relicten te capteren.

De keuze voor geofysisch onderzoek werd gemaakt om een maximale kenniswinst van de site te bekomen met minimale invasieve activiteiten.

Als concrete doelstellingen van het geofysisch onderzoek werden geformuleerd:

- Kunnen de verwachte landschappelijke/historische elementen (gracht, eventueel wallen of ophogingen) gedetecteerd worden? Op welke diepte bevinden deze zich?
- Kunnen er structuren gerelateerd aan het neerhof onderscheiding worden in de metingen?
- Hoe kunnen de verdere onderzoeksstappen en de aanleg van de dorpsboomgaard afgestemd worden op de resultaten van het geofysisch onderzoek?

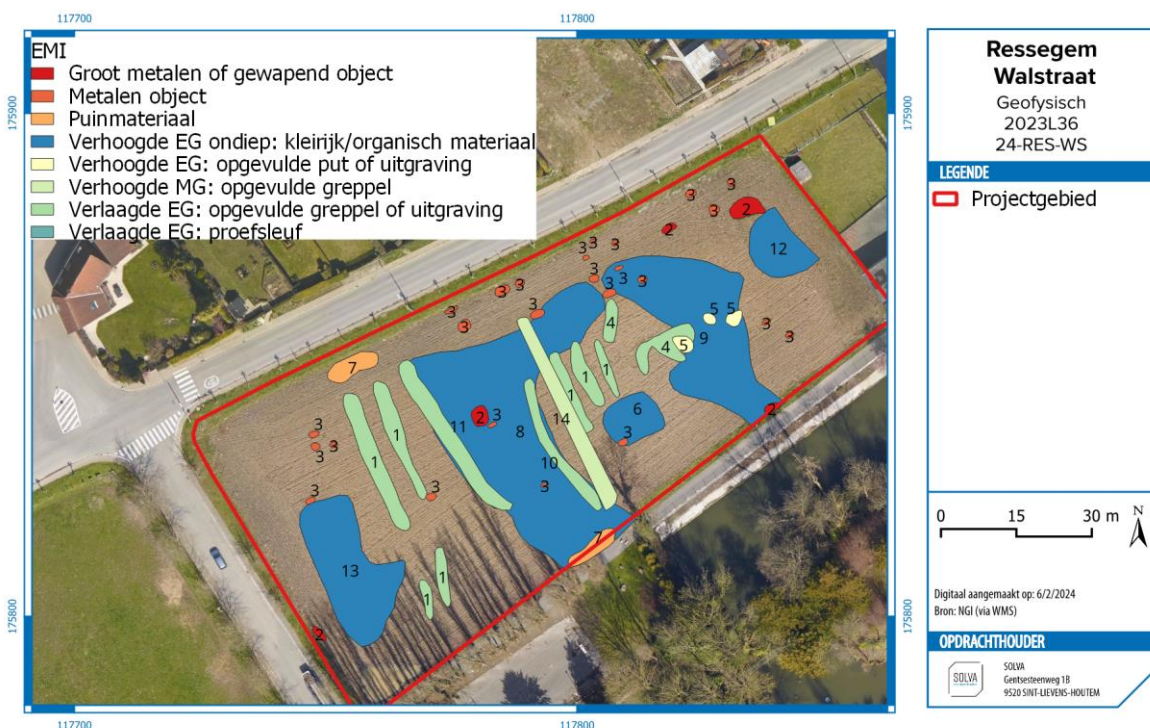
Figuur 33 Aanduiding van het gescande gebied met EMI (zwart) en magnetometrie (rood) op een hedendaagse luchtfoto en het GRB (Digitaal Vlaanderen).

2.3.3 ONDERZOEKSTECHNIEKEN EN -PERIMETER

Uiteindelijk kon met EMI en MAG vrijwel het gehele vooropgestelde terrein, met uitzondering een natte zone in het zuidwesten van het vooropgestelde gebied en een zone met hopen grond in het uiterste oosten waarover niet gescand kon worden, vlakdekkend onderzocht worden. Een bounding box rond het studiegebied wordt bepaald door de Lambert 72 coördinaten Xmin: 117725 m, Ymin: 175790 m, Xmax: 117860 m, Ymax: 175890 m. Het vooropgestelde gebied wordt kadastraal gedefinieerd als Herzele, 4^e afdeling, sectie B, kadastraal perceel 105C. Zoals gezegd konden alle bereikbare en toegankelijke gebieden vlakdekkend worden ingescand.

2.3.4 BEKNOPT OVERZICHT VAN DE RESULTATEN

2.3.4.1 EMI

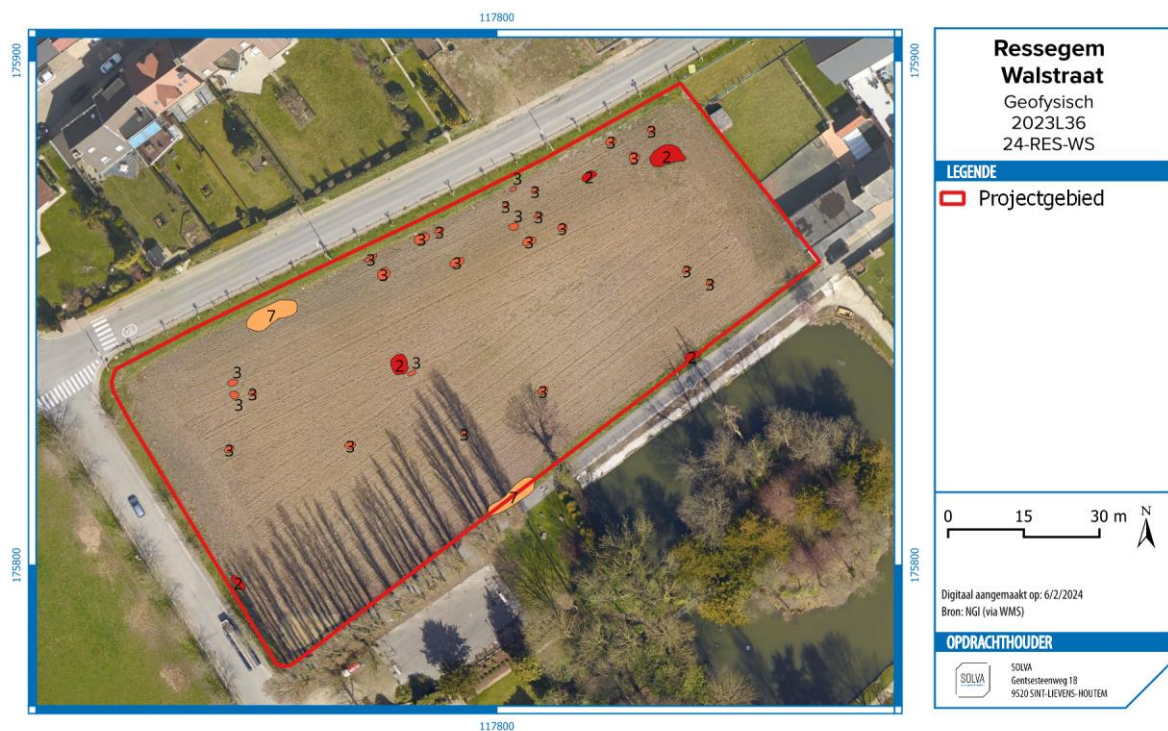
Figuur 34 Sporen met afwijkende zones op basis van de EG en MG metingen

Bij de EMI-scan werden zowel de elektrische geleidbaarheid (EG) als de magnetische gevoeligheid (MG) van de bodem opgemeten. Figuur 34 toont een overzicht van alle afwijkende zones of sporen in de EG en de MG metingen.

De complementariteit tussen de EG en MG signalen blijkt het feit dat met de EG gebieden of vroegere depressies met conductief, kleirijk en/of organisch materiaal konden worden aangeduid (6, 8, 9, 12 en 13 op Figuur 35) net als enkele subtiele sporen (4 en 5 op Figuur 35), terwijl met de MG signalen één enkel spoor met erg subtiele magnetische afwijking kon worden gekarteerd (14 op Figuur 35). Deze mogelijke uitgravingen zijn opgevuld met materiaal dat een licht hoger gehalte aan organisch materiaal en/of klei bevat ten opzichte van de natuurlijke zandige/zandlemige ondergrond. De MG uitwijkingen in die zone zijn erg gering, dus vermoedelijk is het gehalte aan organisch materiaal van de opvullingen slechts licht hoger in vergelijking met het omgevend bodemmateriaal.

Figuur 35 Sporen met afwijkende zones op basis van de EG en MG metingen: uitgravingen

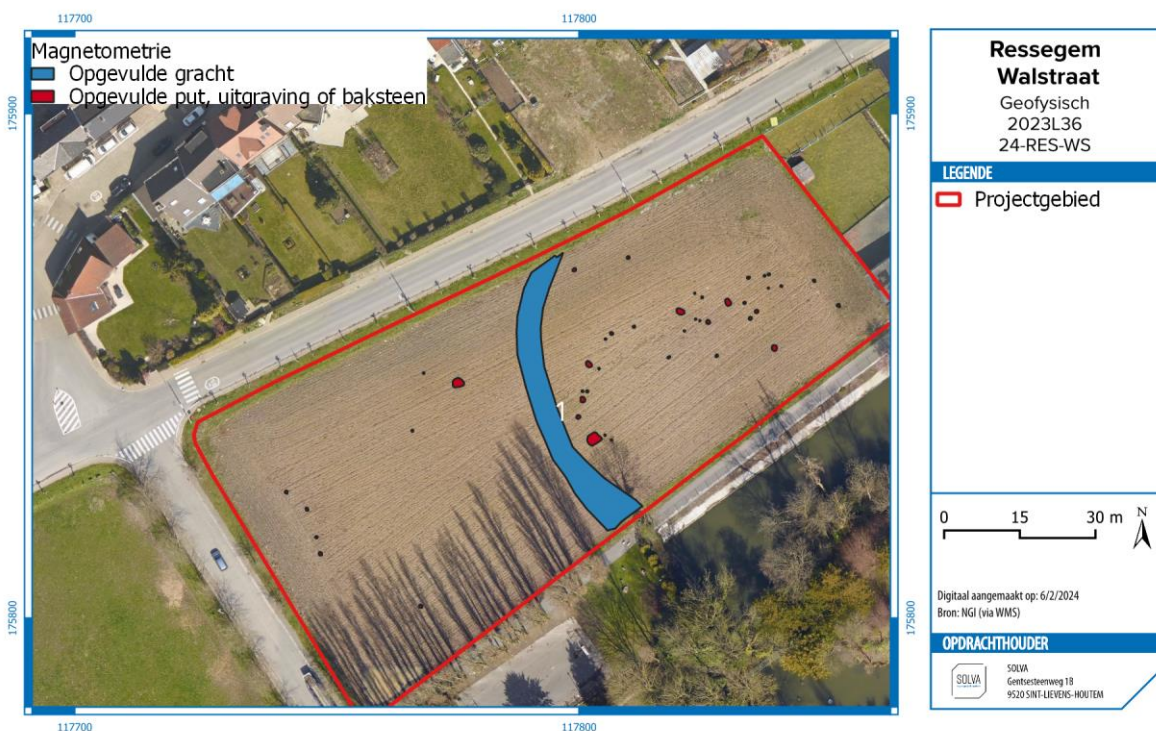

Figuur 36 Sporen met afwijkende zones op basis van de EG en MG metingen: puinfracties en metaal

In het noordelijk deel van het projectgebied werden diverse metalen objecten geattesteerd (Figuur 36, 3). Ook konden twee grotere anomalieën met extreme uitwijking en dus grote metalen of gewapende objecten of structuren (Figuur 33, 2) afgebakend worden op basis van zowel de EG als MG signalen.

Figuur 36, 7 wijst op de aanwezigheid van puinfracties. Het ontbreken van magnetische afwijkingen wist erop dat er geen goed bewaarde bakstenen restanten (funderingen, muurrestanten...) in de ondergrond voorkomen.

2.3.4.2 MAGNETOMETRIE

Figuur 37 Sporen met afwijkende zones op basis van de magnetometrie-metingen

Figuur 37 toont de fluxgate magnetometer metingen van het gescande gebied. Deze meting toont in hoge resolutie de afwijkingen van het aardmagnetisch veld die hoogstwaarschijnlijk vooral veroorzaakt zijn door ijzeren of gewapende objecten of structuren, maar ook baksteenconcentraties en opgevulde uitgravingen (diepere aanwezigheid van organisch materiaal) kunnen betekenen. De kleinere anomalieën met sterke tot extreme magnetische afwijking verspreid over het gescande gebied wijzen hoogstwaarschijnlijk op de aanwezigheid van een groot aantal kleinere metalen objecten, terwijl de grotere anomalieën door hun vorm en extreme uitwijking hoogstwaarschijnlijk ondergrondse massieve ijzeren objecten, gewapende betonelementen of grote baksteenconcentraties voorstellen.

Centraal in het gebied kan een half-cirkelvormig bodemspoor opgemerkt worden (1 op Figuur 37). In die ca. 5 à 8 m brede band is vrijwel zeker een organisch-rijker ondergrond aanwezig, waardoor dit spoor vrijwel zeker een opgevulde uitgraving voorstelt. Grachten, greppels en putten kunnen magnetische afwijkingen veroorzaken indien deze uitgegraven zijn tot onder de bouwvoor en opgevuld met organisch-rijk bodemmateriaal, waardoor op die locaties een hogere magnetische waarde kan worden waargenomen. Dit half-cirkelvormig spoor is dus hoogstwaarschijnlijk veroorzaakt door een vroegere uitgraving tot onder de bouwvoor en opvulling met organisch-rijk bodemmateriaal, waardoor op die locaties een hogere magnetische waarde werd waargenomen. Dit spoor is dus vrijwel zeker de ca. 5 m à 8 m brede neerhofgracht van enkele meter breed opgevuld met licht humeuze of organische materiaal ten opzichte van de omgeving. In de nabijheid van dit spoor 12 op Figuur 19 kunnen de dipool anomalieën met extreme uitwijking in of nabij die zone aan nader onderzoek onderworpen te worden, omdat deze de locatie van ijzeren artefacten van archeologische origine kunnen verraden.

In het oostelijk deel van het gescande terrein kunnen twee clusters van anomalieën met subtiel verhoogde magnetische afwijking onderscheiden worden (rood op Figuur 37), die opgevulde uitgravingen kunnen

voorstellen omdat deze niet de 'dipool' signatuur vertonen. Deze minder substantiële magnetische verhogingen kunnen gerelateerd worden aan het voorkomen van gedempte uitgravingen, putten of kuilen met een organische opvulling. Deze clusters van anomalieën met positieve uitwijking met minder prominente signatuur kunnen het voorkomen van opgevlude putten of uitgravingen voorstellen, waarbij het organisch-rijk materiaal daar beduidend dieper voorkomt dan in de rest van het studiegebied. Op basis van de gevoelige magnetometrie kunnen daar dus subtiele sporen met een afwijking van enkele nT (opgevlude uitgravingen met organische opvulling) onderscheiden worden. Het kan ook zijn dat opgevlude putten of paalkuilen als restanten van vroegere houten gebouwen geen organische opvulling vertonen, of dat hun materiaal niet afdoende contrasteert ten opzichte van de omgeving.

2.3.5 INTERPRETATIE

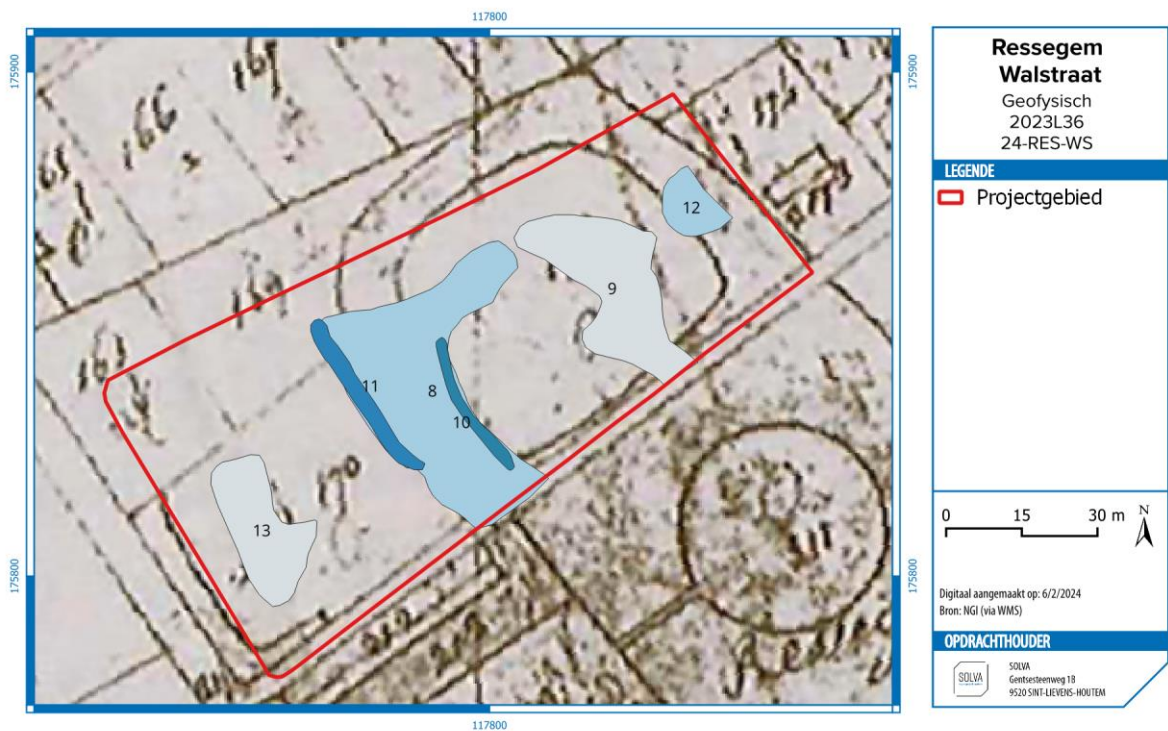
De EMI toont een aantal anomalieën die eerder recent van oorsprong lijken (Figuur 38). Zo lijkt het er sterk op dat de metalen overblijfselen, de eventuele gewapende betonelementen en het puin van recentere origine zijn. Een reeks van noordoost-georiënteerde lineaire sporen op regelmatige afstand betreffen mogelijk de opgevlude proefsleuven uit 2004.

Figuur 38 EMI recente sporen

Anomalieën 8, 9, 10, 11, 12 en 13 kunnen wat schaal, morfologie en vulling betreft als grachtlichamen worden geïnterpreteerd. Hetzelfde geldt voor spoor 1 uit de fluxgate magnetometrie. In relatie tot de historische cartografie kan een interpretatie en chronologie worden opgemaakt van deze sporen die - zonder bijkomend gericht (invasief) onderzoek - onder voorbehoud behandeld dient te worden.

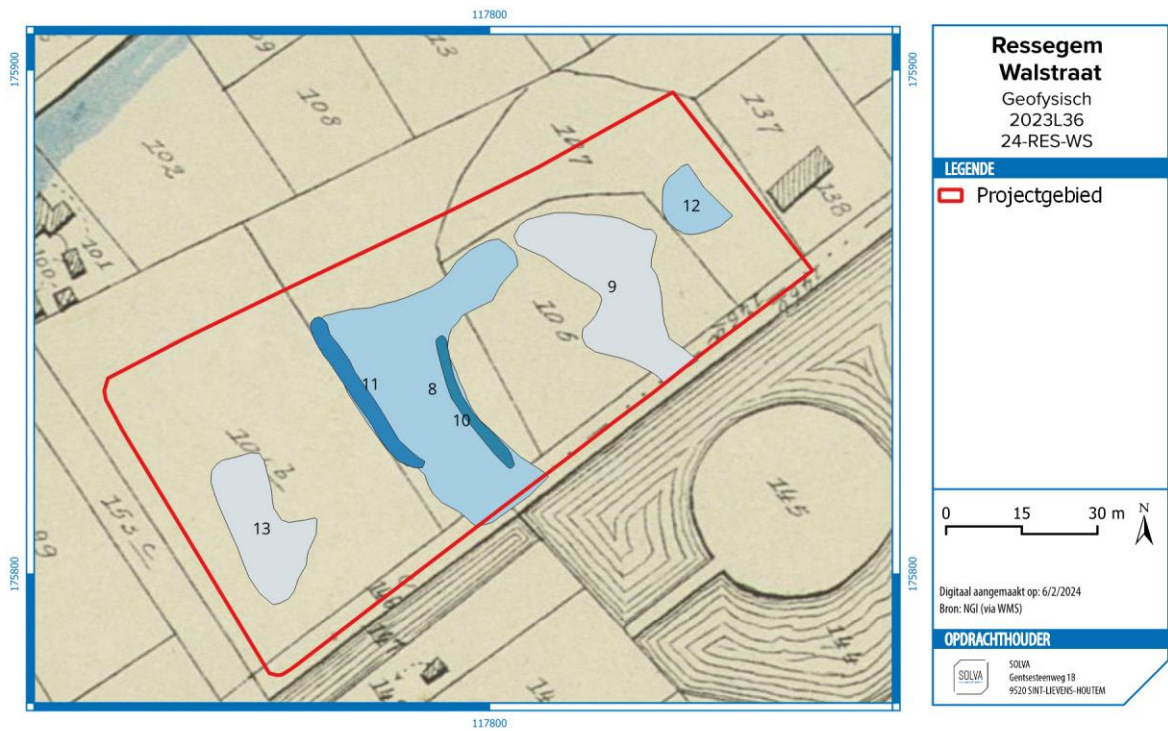
Spoor 8, 10, 11 en vermoedelijk ook 12 uit de EMI meting lijken te relateren aan de oorspronkelijke mottegracht (Figuur 39). Deze sporen zijn duidelijk te relateren aan het beeld van de motte op het primitief kadaster uit 1830. Deze kaart toont vermoedelijk de gracht net na demping in functie van een eerste verkavelingsbeweging. De oorspronkelijke mottegracht was vermoedelijk breder zoals blijkt uit EMI spoor 8,10 en 11 en uit de halve cirkelvorm uit de magnetometrie (Figuur 40). Die laatste betreft vermoedelijk een deel van de gracht dat na 1830 in het reliëf bewaard bleef en mede bepalend was voor de perceelvorm. Het noordelijk deel van de mottegracht verdween vermoedelijk door aanleg van de Ressegemstraat en versterking waarbij ook de metaalresten werden gedumpt.

Figuur 39 selectie van EMI sporen op het primitief kadaster (1830) (De Decker en Beeckmans 2011)

Figuur 40 magnetometrie sporen op het primitief kadaster (1830) (De Decker en Beeckmans 2011)

Figuur 41 selectie van EMI sporen op het Popp-kadaster (1842-79) (Digitaal Vlaanderen)

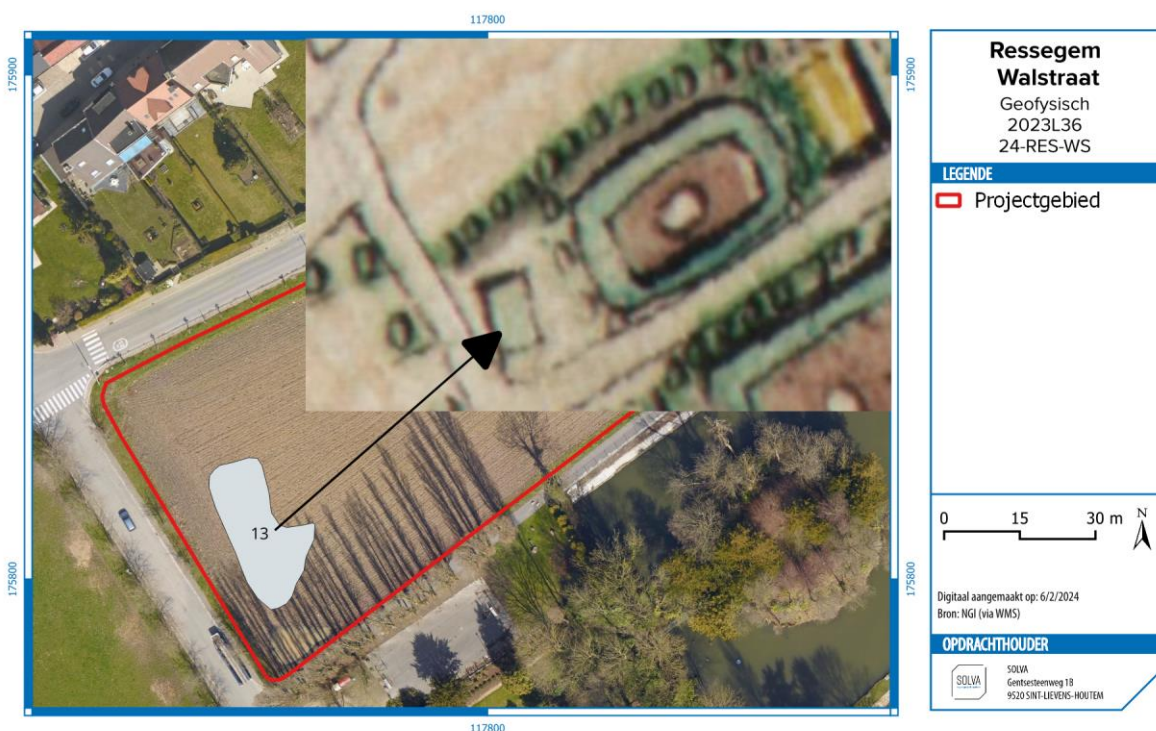
Figuur 42 selectie van EMI sporen op de Atlas der Buurtwegen (1840) (Digitaal Vlaanderen)

Spoor 9 (en de oostelijke uitloper van spoor 8) uit de EMI betreft vermoedelijk een eerder recente uitgraving (poel?) (Figuur 41). Ze is bepalend geweest voor een aangepaste verkaveling die rond 1840 wordt doorgevoerd en die zichtbaar is op de Atlas der Buurtwegen en Popp-kadaster. Ook spoor 14 is te relateren aan een latere herverkaveling (Figuur 42).

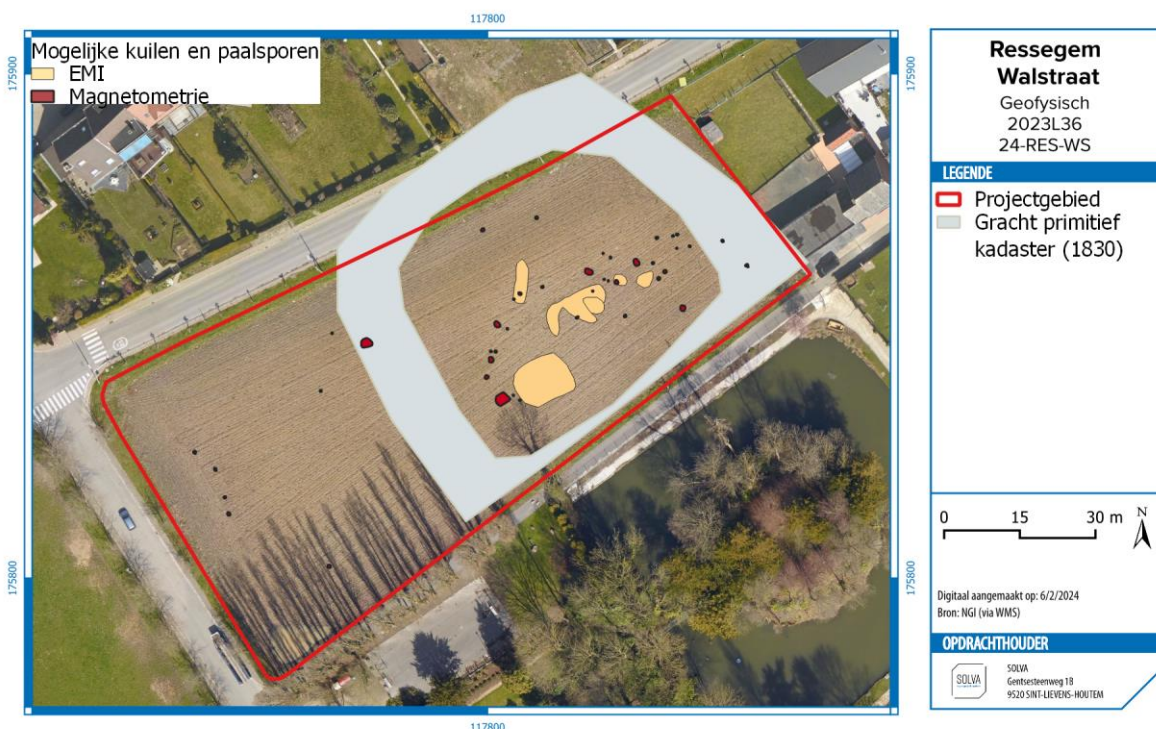
Met de EG en MG metingen kon de neerhofgracht niet overal even duidelijk worden onderkend, vermits deze hoogstwaarschijnlijk weinig opvulling bevat met afwijkende bodemtextuur of organische aanrijking. Er werd wel een scherpe half-cirkelvormige grens onderscheiden tussen zone met verlaagde EG en het gebied met verhoogde EG 8 op Figuur 39 en Figuur 41, dewelke de afbakening van de neerhofzone kan betekenen. Het lijkt er dus op dat de neerhofzone werd opgehoogd met resistief (zandig) materiaal met een lagere EG. In dat gebied komen enkele subtielere afwijkende zones of sporen met verhoogde EG tot uiting (4,5 en 6 op Figuur 35). Dit kan gaan om kuilen of resten van houten constructies in de vorm van paalkuilen.

Spoor 13 uit de EMI metingen betreft eveneens een uitgegraven structuur met een kleilig tot organische vulling. Het gaat vermoedelijk om een poel die ook al zichtbaar is op de Ferrariskaart uit 1777. We kunnen niet uitsluiten dat deze poel teruggaat op een ouder grachtrelict.

Tenslotte vermelden we nog een reeks van subtiele grondsporen die bij de EMI- en magnetometrie-metingen werden vastgesteld. Het gaat om mogelijk kuilen en paalsporen. Het is niet te bepalen of deze te relateren zijn aan het neerhof of van oudere of jongere oorsprong zijn. Een er is alleszins sprak van een concentratie binnen de contouren van het neerhof zoals gekend uit het primitief kadaster (Figuur 44).

Figuur 43 selectie van EMI sporen in relatie tot de Ferrariskaart (1777) (Digitaal Vlaanderen)

Figuur 44 overzicht van kleinere uitgravingen op basis van EMI en magnetometrie (Digitaal Vlaanderen)

2.4 SYNTHESE

2.4.1 EEN DATERING EN INTERPRETATIE VAN HET ONDERZOCHE GEBIED

Het projectgebied omvat een perceel dat gekend is als de locatie van het neerhof van het mottekasteel van Ressegem.

Ressegem verschijnt pas in de 11de eeuw in de historische bronnen. Het -gem toponiem doet echter een oudere oorsprong vermoeden²¹. Op de aanpalende percelen kwam in het verleden ook al Romeinse sporen en vondstmateriaal aan het licht.

De aanleg van het mottekasteel wordt doorgaans eind 11de eeuw gesitueerd onder de eerste gekende heren van Ressegem²². Het mottekasteel zou gefungeerd hebben als *foncier* van de heerlijkheid van Ressegem (-Borsbeke)²³. Het mottekasteel werd opgeworpen op de zuidelijke flank van een leemrug- een natuurlijke verhevenheid – die de omgeving domineert. De grachten werden mogelijk gevoed door een uitloper van de Grep/Erpebeek of de Kasteelgracht. Hiermee wijkt de inplanting van het mottekasteel af van het klassieke patroon waarbij de motteheuvel met de basis in een brede beek- of riviervallei wordt aangelegd²⁴. Zulke brede valleien zijn wel aanwezig in de omgeving – meer richting de voet van de leemrug – maar werden door de kastelenbouwers bewust niet opgezocht. Het doet vermoeden dat het mottekasteel werd opgericht bij een belangrijk cultureel relict. Zo is er de Romeinse weg van Boulogne naar Keulen die langs of zelfs door Ressegem loopt. We kunnen ook niet uitsluiten dat het mottekasteel werd opgeworpen in of aan een woonkern die zich reeds langs deze weg had ontwikkeld²⁵.

²¹ Gysseling 1960

²² De Decker 1998

²³ De Potter en Broeckaert 1899

²⁴ Herremans et al. 2023

²⁵ De Decker en Beeckmans 2011

Ook de latere ontwikkeling van het neerhof blijft onduidelijk. De Potter en Broeckaert maken gewag van het 'kasteel van Ressegem' maar het is niet duidelijk of dit naar de motte verwijst of een latere evolutie tot kasteel²⁶. Het heeft ondermeer geleid tot de hypothese dat het neerhof zich in de late middeleeuwen en Vroegmoderne Tijd ontwikkelde tot volwaardige residentie²⁷. Dit kasteel – als het al heeft bestaan – moet dan al in de 17de eeuw zijn verdwenen gezien Sanderus er geen melding van maakt. De Potter en Broeckaert zien het einde van het kasteel in 1577. Op dat moment wordt de heer van Ressegem net als die van Erpe gevangen genomen door Ryhove en de Gentse Calvinisten. Uit historische bron weten we dat op dat moment ook de motte van Erpe te dele werd verwoest²⁸.

Grachten en ophoging bleven vermoedelijk langer zichtbaar in het landschap. Dat blijkt uit de historische cartografie maar ook uit een aantal historische beschrijvingen. In 1930 wordt de motte en ook het perceel van het neerhof beschreven. Daarbij kijkt de auteur terug in de tijd: 'omstreeks 1840 bestond in een weide nevens den wal een tumulus, die alsdan werd effen gemaakt'²⁹. In de 19de eeuw volgden verschillende opéénvolgende verkavelingen.

2.4.2 DE VERWACHTING TEN AANZIEN VAN ARCHEOLOGISCH ERFGOED

2.4.2.1 EEN GEMOTIVEERDE TEKSTUELE VERWACHTING TEN AANZIEN VAN DE AANWEZIGHEID EN AARD VAN HET ARCHEOLOGISCH ERFGOED OP HET ONDERZOCHE TERREIN

- *Aanwijzingen voor het archeologisch potentieel, landschapshistoriek en gebruiksevolutie*
Het geofysisch onderzoek alsook het beschreven archeologisch vooronderzoek uit 2004 toont aan dat er nog delen van het neerhof van het mottekasteel van Ressegem zijn bewaard ter hoogte van het projectgebied. Voor het westelijk segment van de neerhofgracht tekent zich duidelijk af alsook een reeks van kuilen en paalsporen die mogelijk met het mottekasteel te maken hebben. Hiervoor vinden we bevestiging in het cartografisch bronmateriaal. Dat hiertussen ook sporen ouder dan de motte zitten, kunnen we op basis van het niet-invasief onderzoek noch uitsluiten, noch bevestigen. Op het aanpalend perceel werden er aanzienlijk wat Romeinse sporen en vondsten aangetroffen. Ongetwijfeld is ook een deel van de sporen te relateren aan meer recente ontwikkelingen op het neerhof (late middeleeuwen-Vroeg Moderne Tijd-19de eeuws verkaveling). In §2.3.4.3 worden de verschillende geofysische sporen in detail geïnterpreteerd in relatie tot het historisch kaartmateriaal.
- *Wat is de impact van de geplande werken?*
De initiatiefnemer voorziet in de aanleg van een dorpsboomgaard en publieke groenzone op het perceel tussen Ressegemstraat en Walstraat. De achterliggende doelstelling van het project is het behoud en de valorisatie van het ondergronds erfgoed (neerhof van de mote) op lange termijn door een bestemmingswissel³⁰ van het perceel en een zachte inrichting.

Bij het merendeel van de ingrepen blijft de **impact** op de ondergrond **beperkt**:

- De aanplant van de houtwallen gaat gepaard met voorafgaandelijke ophoging; bij de hagen, kleinfruit en laagstamfruit blijft de graafwerken voor de aanplant beperkt tot de teelaarde. Hiervoor wordt ook geijverd bij de hoogstambomen. Mocht een dieper uitgraving nodig zijn is de verstoring sowieso lokaal en beperkt tot het plantgat.
- De aanleg van de wandelpaden, de houtwallen, boomstambanken en het momument gaan niet gepaard met funderingswerken. Wel is er sprake van een ophoging zonder afgraven

---

²⁶ De Potter en Broeckaert 1899

²⁷ De Seyn sd.

²⁸ De Potter en Broeckaert 1899

²⁹ idem

³⁰ Het perceel is volgens het gewestplan gelegen in woongebied met landelijke karakter en maakt deel uit van het RUP Stekelbos en Ressegem. Het perceel is opgenomen onder publieke groenzone. Onder cat. 6 overig groen, art. 2 – publieke recreatieve groenzone van de voorschriften staat: Groenaanleg onder de vorm van graspartijen (open ruimtes), speelweide, laag- en hoogstammige streekeigen beplanting. Met de goedkeuring van dit RUP wenst de gemeente dit gebied te vrijwaren van bebouwing of andere ontwikkelingen.

van de teelaarde. Deze ophoging kan gezien worden als een bijkomende beschermingsmaatregel in functie van het behoud van de ondergrond.

Als voornaamste en enige werken met **impact** op de bodem gelden:

- Het beperkt uitgraven van een drainagegracht: grotendeels beperkt tot de teelaarde (max. 45 cm -mvh); lokaal verdiept tot maximaal 80 cm -mvh
- Het uitgraven van een poel: -70 cm onder het niveau van de bestaande verzinking in het landschap

Deze geplande werken met impact op de bodem lijken zich grotendeels te beperken tot bodemlagen van recentere oorsprong.

Het oostelijk segment van de drainagegracht - waar deze gracht dieper tot maximaal 80 cm -mvh wordt uitgegraven – situeert zich ter hoogte van het halfcirkelvormig spoor uit de magnetometrie en in een zone waar de EMI een recente perceelsgreppel situeert. Uit de magnetometrie bleek dat het spoor vermoedelijk een deel van de mottegracht is dat tot diep in de 19de eeuw- eventueel tot in de 20ste eeuw- open bleef liggen en waarvan de opvulling dus recent is. Dit moet geëvalueerd worden bij het verdergezet onderzoek op het terrein.

De poel wordt aangelegd in een bestaande verzinking in het landschap. Deze bestaande 'poel' wordt opnieuw uitgediept. Omwille van de diepere ligging en permanente nattigheid werd de bestaande poel niet geofysisch opgemeten. Wel is duidelijk dat er een relatie is met een nabijgelegen spoor uit de EMI. Mogelijk gaat het om een historische poel of grachtlichaam. Gezien de geplande uitgraving zich richt op de 'bestaande poel' die eigenlijk nog altijd open ligt, is de kans groot dat ook hier enkel recente opvullingen wordt geraakt.

Figuur 45 syntheseplan ivf de impactbepaling (Digitaal Vlaanderen)

- *Wat is het wetenschappelijk kennispotentieel van een eventueel aanwezige archeologische site op lokaal, regionaal en op Vlaams niveau?*

Mottekastelen zijn bij uitstek plaatsen met een belangrijke archeologische en bouwhistorische waarde en onderzoekspotentieel. Ze zijn door hun functie en inplanting vaak ook gelinkt aan de geschiedenis van de dorps- of stedelijke ontwikkeling. Vaak gaan ze terug naar de kiemen ervan.

In het verleden werden op verschillende plaatsen in Vlaanderen archeologisch onderzoek uitgevoerd in Vlaanderen. Dit focust van het onderzoek concentreert zich doorgaans in de eerste plaats op het opperhof. Onderzoeken op het neerhof zijn daarbij eerder de uitzondering (zie Herremans et al. 2023). Op dat vlak bieden de geplande werken een uitgelezen kans.

Potentieel tot kenniswinst is er wel degelijk maar blijft in kader van de geplande werken beperkt. Dit komt vooral omdat de geplande werken uit gaan van maximaal behoud in situ op lange termijn. In deze filosofie zijn de werken met grote impact op de bodem ook beperkt gehouden. Hierdoor is enkel lokaal archeologisch onderzoek mogelijk waar bodem en potentieel archeologisch erfgoed wordt bedreigd door de geplande werken (concreet bij aanleg van de drainagegracht en poel).

- *Is er verder vooronderzoek noodzakelijk en welke vorm dient dit aan te nemen?*

Verdergezet onderzoek is kosten-baten is wenselijk en nodig. Gezien de hoge archeologische verwachting wordt een opgraving geadviseerd zonder verder vooronderzoek. Die richt zich enkel op de werken met grote impact op de bodem (drainagegracht en poel).

Figuur 46 projectie van de geplande werken met aanduiding van de zones met kennispotentieel

- 2.4.2.2 **AFBAKENING VAN ZONES WAAR ARCHEOLOGISCH ERFGOED AANWEZIG IS OF VERWACHT WORDT**
Over de gehele zone van het neerhof kan archeologisch erfgoed verwacht worden. Op basis van het geofysisch onderzoek (zie § 2.3) werden een aantal archeologische sporen afgebakend.
- 2.4.2.3 **AFBAKENING VAN ZONES MET KENNISPOTENTIEEL**
Het kennispotentieel blijft beperkt tot de zones waar de impact van de werken het grootst is. Concreet gaat het om de zone waar de drainagegracht uitgegraven (zone 1A en 1B) en waar de poel wordt (her)uitgegraven (Zone 2).

3 BIBLIOGRAFIE

De Decker S. 1997-1998: Vanuit de hoogte. Een vergelijkende studie van de inplanting van castrale mottes in de provincie Oost-Vlaanderen, onuitgegeven licentiaatsverhandeling.

De Potter F. & Broeckaert J. 1900: Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, Gent, vijfde reeks, deel IV.

De Seyn E. s. d.: Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek der Belgische Gemeenten, Turnhout.

Gysseling M. 1960: Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (voor 1226), I.

Herremans D., Cruz F., Storme A., Verhegge J., Allemeersch L., De Smedt P., Stichelbaut B., Rozek J., Vergauwe R., Van de Velde S., Van Parys V. & Laloo P. (ed.) 2023: Is het gras groener aan de andere kant van de heuvel? De studie van mottekastelen vanuit landschappelijk en beheersmatig perspectief, SYNTAR 017.

Sevenant M., Menschaert J., Couvreur M., Ronse A., Antrop M., Geypens M., Hermy M. & De Blust G. 2002: Ecodistricten: Ruimtelijke eenheden voor gebiedsgericht milieubeleid in Vlaanderen. Deelrapport II: Afbakening van ecodistricten en ecoregio's: Verklarende teksten. Onuitgegeven rapport.

Van Twembeke J. s. d.: Lijst der heerlijkheden van het Land van Aalst, Oostvlaams verbond van de Kringen van Geschiedenis, Voorlichtingsreeks 12, Gent.

Verhulst A., 1995, Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen, Brussel.

3.1 WEBSITES

Laatste raadpleging op 06 /02 /2024

<https://www.dov.vlaanderen.be>

<https://www.geopunt.be>

<https://inventaris.onroendergoed.be>

<https://geo.onroendergoed.be>

<https://maps.google.be>

<http://www.cartesius.be>

<http://cai.onroendergoed.be/>